

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์ชุมชนคีรีวง อำเภออมก๋อย จังหวัดนครศรีธรรมราช

คณะผู้วิจัย

1. นางรัชมา ทองศรีเกตุ
2. นายณิพัทธ์ บุญพิพร
3. นายวิเศษสาธิต นุ่มสุข

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยว
เชิงอนุรักษ์ชุมชนคีรีวง อำเภออมก๋อย จังหวัดนครศรีธรรมราช

คณะผู้วิจัย

1. นางรัชมา ทองศรีเกตุ
2. นายณิพัทธ์ บุญพิพร
3. นายวิเศษสาธิต นุ่มสุข

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์

คำนำ

รายงานวิจัยเรื่อง “โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช” มุ่งเน้นศึกษาสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวงที่ผ่านมา ศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน และศึกษาหาแนวทางในการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการที่เหมาะสมกับชุมชน ซึ่งการวิจัยได้อธิบายแนวทางในการศึกษาที่เอาปัจจัยชุมชนเป็นหลักในการศึกษา ทั้งความพร้อมและความต้องการของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมต่อชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงาน และบุคคลจำนวนมาก ทั้งจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโลง ป่าไม้จังหวัดนครศรีธรรมราช อุทยานแห่งชาติเขาลง สอนันราชภัฏนครศรีธรรมราช ปลัดอำเภอลานสกา กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวคีรีวง นอกจากนี้งานวิจัยชิ้นนี้จะสำเร็จลงมิได้เลยหากไม่ได้รับการทำ อนุเคราะห์การทำวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัยขอกราบ ขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัยหวังว่ารายงานการวิจัยฉบับนี้คงมีประโยชน์สำหรับการศึกษา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนคีรีวงบ้างไม่มากก็น้อย และหากมีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้วิจัยขออภัยไว้แต่ผู้เดียว

คณะผู้จัดทำ

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช มุ่งเน้นศึกษาสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวงที่ผ่านมา ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน และศึกษาแนวทางในการพัฒนาระบบมาตรฐาน คุณภาพการจัดการที่เหมาะสมกับชุมชนโดยยึดชุมชนเป็นหลักในการศึกษา ทั้งความพร้อมและความต้องการของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับชุมชน

พื้นที่ในการวิจัยคือ ชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช และบางส่วนของเขตอุทยานแห่งชาติเขาน้อย จังหวัดนครศรีธรรมราช วิธีการรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการวิจัยหลายวิธีเป็นวิธีศึกษาทางประวัติศาสตร์ วิธีการวิจัยภาคสนาม และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ระบบการเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 1 กันยายน 2544 – 30 มีนาคม 2545 ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในอดีตขาดการประสานงานที่ดี จึงทำให้มีปัญหาในการควบคุมระเบียบและความรับผิดชอบในการดูแลสภาพป่าธรรมชาติ และการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง ไม่มีเอกภาพในการจัดการท่องเที่ยว

2. ค้นพบความรู้ท้องถิ่น ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ราวพุทธศตวรรษที่ 20 – 23 ปรากฏหลักฐานการมีชุมชนในบริเวณวัดคีรีวงเนื่องจากพบซากเจดีย์เก่าและอิฐก่อสร้าง จากการศึกษาประวัติศาสตร์โดยการบอกเล่า มีการกล่าวถึงบรรพบุรุษและการเข้ามาในชุมชนหลายกระแส

3. พบข้อมูลในการวางแผนงานวิจัยเพื่อพัฒนาระบบมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนคีรีวง 3 แผนงาน แผนงานพัฒนาศักยภาพของผู้นำองค์กรในชุมชนคีรีวง แผนงานการจัดทำเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแผนงานจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

Abstract

This research Developing Management Standards for Community Based Eco-tourism in Kiriwong Village had three objectives : examine past eco-tourism management problems, study community history that will affect tourism development, assist the community to develop standards for sustainable community based eco-tourism management.

The area of the study was Kiriwong Village in Kamlone Sub-district, LanSaka District, Nakhon Si Thammarat and parts of Khao Luang National Park, Nakhon Si Thammarat. The results of the research were as follows:

1. Past problems in Kiriwong Village concerning the management of Eco-tourism products, distribution of benefits, and natural resources stemmed from a lack of unity and cooperation within the community.

2. Through historical research it was discovered that there have been settlements in the area since pre-historic times. From the 20-23rd century BE there is evidence that there were settlements in the area that in now What Kiriwong. Oral histories from the community tell various stories about the origins of the current community.

3. Through community meetings the researchers assisted the villagers to create a master plan for Community Based Eco-tourism Management in Kiriwong Village. The plan is divided into three areas of focus. Re-development, implementation, and marketing of package Eco-tours, including guide training. Training of local leaders to prepare them to manage Community Based Eco-tourism in Kiriwong Village in a sustainable, just, and transparent manner. Setting sustainable community standards for natural resource management, sanitation, homestays, and tourist infrastructure, which include programs for research, assessment, and monitoring and address issues of carrying capacity.

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่วิจัย	1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
	กรอบคำถามหลักของการวิจัย	2
	กรอบแนวคิดในการวิจัย	2
	นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	3
	ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	6
	งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย	6
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	7
	เชิงอรรถบทที่ 1	8
2	บททวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา	9
	เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	9
	เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคิ่วง	12
	เชิงอรรถบทที่ 2	17
3	วิธีดำเนินการวิจัย	19
	ขอบเขตของการวิจัย	19
	พื้นที่ในการวิจัย	19
	กลุ่มคนเป้าหมาย นักวิจัย และคณะผู้ร่วมวิจัย	19
	แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	21
	การวิเคราะห์และการประเมินผลข้อมูล	23

บทที่		หน้า
4	ผลการวิจัย	24
	ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์	24
	สิ่งที่เกิดขึ้น	24
	การตรวจสอบข้อมูล	52
	เชิงอรรถบทที่ 4	53
5	สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ	54
	สรุปผลการวิจัย	54
	อภิปรายผล	57
	ปัญหาที่จะเป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จ ในการวิจัยและพัฒนา	60
	ข้อเสนอแนะ	60
	เชิงอรรถบทที่ 5	63
	บรรณานุกรม	64
	ภาคผนวก	66
	ผนวก ก โครงการตามแผนงานการพัฒนา	67
	ผนวก ข แผนที่ประกอบ	74
	ผนวก ค ภาพประกอบ	80

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่วิจัย

ชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในหุบเขาของเทือกเขาหลวง มีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย ซึ่งแม่น้ำเหล่านี้ได้เป็นต้นน้ำของแม่น้ำสายสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่จะไหลออกทะเลที่อ่าวไทย ในทางทิศตะวันออกของคาบสมุทรไทยหรือคาบสมุทรสยาม (Thai or Siam Peninsula)

ในครั้งที่เริ่มตั้งชุมชนใหม่ๆ คีรีวงเป็นเพียงหมู่บ้านเล็กๆ มีประชากรไม่กี่หลังคาเรือน ศักยภาพภูมิศาสตร์ที่อยู่ห่างไกลตัวเมือง ทำให้ชาวคีรีวงมีสภาพชีวิตที่ค่อนข้างโดดเดี่ยวจากโลกภายนอก การติดต่อกับโลกภายนอกในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่สะดวกและรวดเร็วที่สุดคือการล่องเรือจากลำธารต้นน้ำไปสู่แม่น้ำใหญ่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองและชุมชนต่างๆ ที่ทำการเพาะปลูกข้าวได้ในปริมาณมาก เรือที่ใช้ล่องนั้นเป็นเรือซุงที่เรียกกันว่า "เรือเหินือ" การติดต่อด้านพันธกิจของชุมชนคีรีวงกับชุมชนที่ราบปากอ่าวนครศรีธรรมราชนั้น ได้ทำให้ชุมชนคีรีวงสามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ขาดแคลนแต่ประการใด

จากสภาพภูมิศาสตร์ที่มีภูเขาล้อมอยู่โดยรอบ และจากความสามารถของชาวคีรีวงในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ ได้ทำให้ชุมชนคีรีวงมีสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ที่รวมเรียกว่าวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และเข้มแข็ง ทั้งยังสามารถปลูกฝังให้ลูกหลานดำรงวัฒนธรรมของตนเองได้อย่างเหนียวแน่น ทำให้คีรีวงเป็นที่ยอมรับและสนใจแก่คนภายนอก เมื่อเทียบกับชุมชนอื่นในยุคหลังเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบัน

สภาพธรรมชาติของบ้านคีรีวง มีความเหมาะสมในการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยเป็นจุดเริ่มต้นของการเดินทางขึ้นสู่อุทยานแห่งชาติเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช อีกทั้งชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงในด้านการทำคนเอง และการบริหารจัดการชุมชนอย่างเป็นระบบ ทำให้มีผู้สนใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม และการจัดการในชุมชนแห่งนี้เป็นจำนวนมาก กระทั่งมีการริเริ่มการจัดการท่องเที่ยวขึ้น

โดยองค์การบริหารส่วนตำบล ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ตำบลกำโลน อำเภอ
 ฤาษี จ.นครศรีธรรมราช ซึ่งมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีทั้งการเดินทางไปนอก
 เขต และ การจัดที่พักรับรองนักท่องเที่ยวแบบอนบ้าน (Home Stay)

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานดังกล่าวได้ก่อผลกระทบต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ
 ทั้งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและปัญหาในการจัดการ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อ
 ทบทวนถึงสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวที่ผ่านมา และแสวงหาแนวทางการจัดการ
 ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับท้องถิ่น โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ
 ปัญหา และได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่วังที่ผ่านมา
- 2.2 เพื่อศึกษาความรู้ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์สังคมที่จำเป็นสำหรับการพัฒนา
 การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่วัง
- 2.3 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวที่
 เหมาะสมกับชุมชนที่วัง

3. กรอบคำถามหลักในการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิง
 อนุรักษ์ของชุมชนที่วัง อำเภอฤาษี จ.นครศรีธรรมราช” มีกรอบคำถามหลัก
 ในการวิจัยที่สำคัญดังนี้ คือ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วมของ
 บ้านที่วังควรเป็นอย่างไร โดยให้ชุมชนสามารถประเมินสภาพปัญหาและผลกระทบจาก
 การจัดการท่องเที่ยว และสามารถพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวโดย
 ชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ชุมชนที่วัง ตำบลกำโลน อำเภอฤาษี จ.นครศรีธรรมราช เป็นชุมชน
 ตัวอย่างที่แสดงถึงการพึ่งพาตนเองจนสามารถสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนไว้ได้
 และชาวบ้านได้อยู่ร่วมกัน โดยใช้ตามคตินิยมเป็นหลักทำให้สามารถผ่านวิกฤติการณ์และ

ปฏิบัติการทางธรรมชาติได้ทุกครั้ง โดยที่สภาพสังคมของชุมชนมิได้สูญสลายตามสังกั-
สร้างและเรือกสวนที่ถูกดัดธรรมชาติทำลายไป นอกจากนี้ชุมชนก็วิ่งยังเต็มไปด้วยสภาพ
ธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างอื่น โดยเป็นจุดเริ่มต้นของการเดิน
ทางขึ้นสู่อุทยานแห่งชาติเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช อีกทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่นที่
เป็นเอกลักษณ์และทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ที่นี่เป็นแหล่งเรียนรู้
และท่องเที่ยวที่เพียบพร้อมสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้สนใจศึกษาที่หลงใหลเข้ามาเป็น
จำนวนมาก โดยการพัฒนากระบวนการมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้น
รองรับและเตรียมความพร้อมสำหรับปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนี้ จะเอื้อ
ประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่น สังคม รวมถึงสภาพธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์สืบไป โดย
การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยท้องถิ่นดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิด
ดังนี้ คือ

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้จัดการ
- 2) มีการคืนกำไรไปสู่การรักษาสภาพแวดล้อม
- 3) ชุมชนเป็นผู้ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมเพื่อการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่
การมีคุณภาพชีวิตที่ดี
- 4) เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม

5. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

5.1 ท้องถิ่น หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพหรือสภาพแวดล้อมแบบหนึ่งที่มีคน
หลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกัน มีการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรบางอย่างร่วมกัน รวมทั้ง
การมีความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น การแต่งงาน การเป็นเครือญาติ และการเป็นกลุ่ม
ความร่วมมือในการผลิต เป็นต้น ตลอดจนการมีประเพณีหรือพิธีกรรมร่วมกันในพื้นที่นั้น
ส่วนขอบเขตของความเป็นท้องถิ่นหรือพื้นที่ของความสัมพันธ์นั้น จะเป็นที่รับรู้ร่วมกัน
ของคนภายในท้องถิ่นเดียวกัน

กระบวนการในการศึกษา “อัตลักษณ์ของท้องถิ่น” เป็นกระบวนการใน
การศึกษาว่าท้องถิ่นนั้นเป็นอย่างไร โดยจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาข้อมูลจากภายในว่า
ชาวบ้านบอกว่าตนเป็นใคร มาจากไหน มีประวัติความเป็นมาและมีชีวิตความเป็นอยู่
อย่างไร มีการใช้และการจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างไร มีประเพณีหรือพิธีกรรมและ

ภูมิปัญญาที่เป็นศักยภาพและองค์ความรู้ของท้องถิ่นอย่างไรบ้าง เป็นต้น ดังเหล่านี้คือ ความรู้ท้องถิ่นที่สามารถจะนำมาใช้ในการวางแผนพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนได้ และที่สำคัญคือ กระบวนการศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถกระทำได้ผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์สังคม เป็นการช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิด ตำนีกร่วมและความภาคภูมิใจในตนเอง

การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมหรือการศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นกับการสร้าง ตำนีกร่วมมีความสำคัญมาก เพราะว่า "ตำนานร่วม" เป็นการที่ชาวบ้านหรือคนกลุ่มหนึ่ง เชื่อและมีความรู้สึกร่วมกันว่าเขาเป็นคนกลุ่มเดียวกัน มีความสัมพันธ์และมีการใช้ ทรัพยากรร่วมกัน มีความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม และประวัติศาสตร์หรือความเป็นมา ร่วมกัน เป็นต้น ส่วน "กระบวนการมีส่วนร่วม" นั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน เข้าถึงกิจกรรมการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ และการเสริมสร้างศักยภาพในการจัดการ ทรัพยากร การตัดสินใจ และการควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อชีวิต ของตนเอง ระดับของการมีส่วนร่วมของผู้คนในท้องถิ่น จึงมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับ ประเด็นที่เกี่ยวกับสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติ และบทบาทระหว่างเพศภายในชุมชนของคน

ในการจัดกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นภายในชุมชน ชาวบ้านทั้งหมดจะ ไม่สามารถเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นหรือเข้าร่วมในการตัดสินใจได้ทั้งหมด กลุ่มคนที่ได้ รับมอบอำนาจในรูปกรรมการชุมชนจึงมักจะเป็นผู้ตัดสินใจแทน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึง มีสองระดับด้วยกัน คือ ระดับแรก ได้แก่ กลุ่มที่มีส่วนร่วมโดยตรง อันประกอบด้วย กลุ่มกรรมการที่รับผิดชอบการจัดการทรัพยากรและการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ และระดับที่ สอง ได้แก่ กลุ่มที่มีส่วนร่วมทางอ้อม อันประกอบด้วยชาวบ้านทั่วไปในชุมชน การมี ส่วนร่วมทางอ้อมของชาวบ้านวงกว้างของชุมชน คือ การที่ชาวบ้านสามารถมีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องได้อย่างเป็นอิสระ²

5.2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยท้องถิ่น (Community - Based Ecotourism)

หมายถึง การบริหารจัดการในการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดูแลรักษา สภาพแวดล้อม เพื่อการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี และเกิด กระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม อาทิ การมีส่วนร่วมโดย ทางอ้อม ได้แก่ การที่ชาวบ้านสามารถนำสินค้า อาหาร และผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มาบริการ

ให้กับนักท่องเที่ยวได้โดยปราศจากคนกลาง ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเหล่านี้จะเป็นไป
 ภายใต "กติกาซึ่งเป็นที่ยอมรับกันของคนในชุมชน" โดยกลุ่มที่เป็นกรรมการชุมชน ซึ่งมี
 ส่วนในการตัดสินใจโดยตรง ต้องสามารถกระจายรายได้และความเป็นธรรมในการจัด
 สรรผลประโยชน์และการใช้ทรัพยากรให้กับชาวบ้านทุกกลุ่ม โดยให้ชาวบ้านทุกกลุ่มได้
 รับอย่างเท่าเทียมกัน ตลอดจนมีความโปร่งใส โดยที่ชาวบ้านสามารถที่จะตรวจสอบได้
 ดังนั้นการกระจายการมีส่วนร่วมโดยทางอ้อมได้มาก จึงเป็นดัชนีที่สำคัญที่ใช้ให้เห็นถึง
 ความเข้มแข็งของชุมชนด้วย³

5.3 สวนสมรม หมายถึง สวนที่มีทั้งผลไม้และพืชผักนานาชนิดปลูกรวมกัน
 โดยอาศัยทำเลบริเวณเชิงเขาเพื่อให้สภาพป่าธรรมชาติเกื้อหนุนผลผลิตที่ปลูกด้วย แรก
 เริ่มในการทำสวนสมรมนั้น คือการถากถางป่าเชิงเขาแล้วจึงนำพืชผลไม้ป่ามาปลูกแล้ว
 เก็บดอกผลมาค้าขายแลกเปลี่ยน ต่อมาคนรุ่นหลังที่สืบทอดสวนสมรมต่อมาได้คัดเลือก
 เอาเมล็ดจากผลที่สมบูรณ์ที่สุดของต้นไม้พันธุ์ดีที่สุกหรือปัจจุบันได้เอาเมล็ดจากพืชพันธุ์ดี
 ภายนอกมาปลูกขยายพันธุ์ต่อไป โดยทั้งปลูกแทรกลงในสวนที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ก่อน
 แล้วและขยายพื้นที่ปลูกออกไปโดยรอบสวนเดิมหรือเริ่มถากถางที่ปลูกแปลงใหม่ พืชที่
 คัดเลือกมาปลูกลงในสวนสมรมนั้นมีนานาชนิด โดยผู้ปลูกคำนึงถึงการลดหลั่นกันลงมา
 ของเนื้อที่แผ่ขยายของต้นไม้และใบของพืชแต่ละพันธุ์ และการพึ่งพากันและกันระหว่างพืชที่
 ปลูกลงในสวนสมรมและพืชพันธุ์ของป่าโดยรอบ เช่น ปลูกตะเคองไว้กับต้นมังคุด เพราะ
 ตะเคองมีลำต้นที่สูงเนื้อที่แผ่ขยายของกิ่งก้านสาขาจึงอยู่สูง ใบมีลักษณะโปร่งห่าง ๆ กัน จึง
 ทำให้แสงส่องผ่านมายังต้นมังคุดที่อยู่เบื้องล่างได้อย่างพอเพียง ซึ่งต้นมังคุดนั้นมีลักษณะ
 ต้นไม่สูงนัก ใบหนาทึบจึงเหมาะแก่การปลูกร่วมกับตะเคอง เป็นต้น จากการที่ชาวสวน
 สมรมได้ปลูกพืชพันธุ์ประเภทลงในแปลงเดียวกันมาหลายชั่วอายุคนทำให้สภาพของสวนมี
 ทั้งพืชต้นใหญ่และพืชต้นเล็ก พืชที่อายุมากและพืชอายุน้อยประเภทประปรายกันคล้าย
 ธรรมชาติของป่า จะทำให้มองไปคล้ายกับป่าธรรมชาติ ดินที่ดีของสวนสมรมและธรรม-
 ชาติป่าโดยรอบที่อุดมสมบูรณ์ทำให้สวนนี้ให้ผลผลิตดีโดยไม่ต้องอาศัยการใช้ปุ๋ยเคมี เพียง
 แค่ให้ความสนใจบำรุงดินโดยปลูกพืชคลุมดินที่ให้ประโยชน์แก่ดิน และดูแลสภาพป่าให้
 มีความชุ่มชื้น การทำสวนสมรมนี้ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถปรับตัวให้ดำรงชีวิต
 อยู่กับธรรมชาติรอบรอบได้อย่างยอดเยี่ยม

5.4 ป่าต้นน้ำ หมายถึง ป่าไม้ที่เป็นแหล่งที่มาของน้ำที่ค่อย ๆ รวมตัวกันซึม ไหลลงสู่ลำธาร น้ำตก จนไปถึงแม่น้ำใหญ่ในที่สุด หากปราศจากป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และชุ่มชื้นซึ่งสามารถรวบรวมไอน้ำให้กลั่นตัวเป็นน้ำไหลลงสู่ลำธารแล้วนั้น แม่น้ำทุกสายก็คงจะแห้งเหือด และผู้คนก็คงจะอาศัยอยู่ไม่ได้ในที่สุด นอกจากนี้ป่าต้นน้ำยังควบคุมสมดุลในธรรมชาติ และยังคงคอยต้านทานและยับยั้งความเร็วของน้ำเมื่อน้ำในป่ามีปริมาณมาก จึงถือว่าป่าต้นน้ำมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมมนุษย์

6. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยตามโครงการนี้เป็นโครงการต่อเนื่อง โดยรายงานการวิจัยฉบับนี้เป็น รายงานการวิจัยสำหรับการวิจัยในระยะแรกของปีแรก ซึ่งใช้ระยะเวลาในการวิจัย 6 เดือน โดยเริ่มการวิจัยในวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2544 และสิ้นสุดการวิจัยวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2545 โดยมีแผนการดำเนินงานในระยะแรกดังนี้

กิจกรรม / ขั้นตอนการดำเนินงาน	ปีที่ 1					
	เดือน					
	1	2	3	4	5	6
1. ขึ้นเตรียมการและการศึกษาเอกสาร	x					
2. ขึ้นเก็บรวบรวมข้อมูล		x	x	x		
3. ขึ้นวิเคราะห์ข้อมูล				x	x	
4. ขึ้นจัดทำรายงานวิจัย					x	x
5. ขึ้นประเมินผล						x

7. งบประมาณที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยตามโครงการนี้เป็นโครงการต่อเนื่อง สำหรับงบประมาณที่ใช้ในการวิจัยในระยะแรกของปีแรก ซึ่งใช้ระยะเวลา 6 เดือน ได้มีการใช้งบประมาณในการวิจัย ดังนี้ คือ

7.1 ค่าตอบแทน	เป็นเงิน	10,000 บาท
7.2 ค่าใช้สอย	เป็นเงิน	34,400 บาท
รวมเงิน		44,400 บาท

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

8.1 คาดว่าจะสามารถทราบถึงสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวงที่ผ่านมา

8.2 คาดว่าจะสามารถทราบถึงความรู้ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์สังคม ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนคีรีวง

8.3 คาดว่าจะสามารถหาแนวทางในการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนคีรีวง

เชิงอรรถ

บทที่ 1

¹พรทิไธ เลิศวิชา, คีรีวง จากไพร่หนีนายถึงนายธนาคารแห่งขุนเขา
(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, 2532), หน้า 17.

²สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ประเด็นร่วมในงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศ (กรุงเทพมหานคร : สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544) หน้า 1 – 3.

³เรื่องเดียวกัน.

บทที่ 2

บททวนเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมา

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนคีรีวง อ.ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยและงานพัฒนาที่ผ่านมาแล้วนำมาเสนอโดยแยกประเด็นเป็นดังนี้

1. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
2. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนคีรีวง
3. งานพัฒนาในชุมชนคีรีวง

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นศัพท์ที่แปลมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Ecotourism ซึ่งการบัญญัติศัพท์ Ecotourism เป็นภาษาไทยได้มีการเสนอและประยุกต์ใช้หลายคำอาทิเช่น นิเวศสัญจร การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และนิเวศการท่องเที่ยว¹ ซึ่งผู้วิจัยขอใช้คำว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในการวิจัยฉบับนี้

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) นั้นมีผู้ให้คำจำกัดความอย่างหลากหลาย เช่น

“คือการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน”² หรือ

“การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ”³ เป็นต้น

แม้จะมีคำจำกัดความที่หลากหลาย แต่ทั้งหมดได้เน้นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural-based) เป็นหลัก มีการรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally Management) และการให้การศึกษา (Education) แก่ผู้เกี่ยวข้อง

2. องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ก็เช่นเดียวกับการหาความหมายของศัพท์ Ecotourism ที่มีนักวิชาการและองค์กรต่าง ๆ ได้บัญญัติไว้แตกต่างกันไป ยกตัวอย่างเช่น

นายอนุชา เล็กสกุลคิลิก ได้กำหนดให้ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ * กล่าวคือ

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based Tourism)

2) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศการท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนในท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based Tourism)

3) องค์ประกอบด้านองค์กร เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน และประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีส่วนร่วมเกือบตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local benefit) โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่าง

มีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการเรียนรู้ร่วมกัน จึงเป็น “การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-based Tourism)”

4) องค์ประกอบด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (no or low impact) มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การใช้ประโยชน์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็น “การท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Managed Tourism)”

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเสนอว่าเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ

- 1) ต้องคำนึงการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการการท่องเที่ยว
- 2) ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการการท่องเที่ยว
- 3) ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
- 4) ต้องรักษาความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงถือว่าเป็นแนวทางหรือวิธีหนึ่งที่พยายามจะก้าวไปสู่เป้าหมายสำคัญ คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้น “การท่องเที่ยวจึงมีองค์ประกอบสำคัญที่ควรพิจารณา 3 ประการ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการกระจายรายได้”

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนศิรีวง

1. สภาพภูมิศาสตร์

ชุมชนศิรีวงตั้งอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขาหลวง ซึ่งเป็นภูเขาที่สูงที่สุดในเทือกเขานครศรีธรรมราช และอยู่ในอุทยานแห่งชาติป่าทำงิ้ว-ขุนน้ำ-เขารัง อันเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญที่ใช้ในการเพาะปลูกและอุปโภคบริโภคของประชากรในพื้นที่ด้านตะวันออกของตัวเมืองนครศรีธรรมราชพื้นที่ที่มีความลาดเฉลี่ยประมาณ 2-5 เปอร์เซ็นต์ ภูเขาที่สำคัญในพื้นที่ได้แก่ เขาใหญ่ เขาหน้าลอน เขาโนนไฮ เขาปลาบึง และเขาต้นสวรรค์ ลักษณะดินส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นดินร่วนปนทรายซึ่งเหมาะต่อการเพาะปลูกพืชสวน เนื้อดินอาจมีดินน้ำคาล ดินเหนียวหรือดินแดง ซึ่งเกิดจากวัสดุต้นกำเนิดดินในตะกอนแม่น้ำในคลองท่าดี และการสลายตัวพังของหินเมื่อหอบจากเขาหลวง ดินมีการระบายน้ำดี แต่มักจะมีปัญหาน้ำชะล้างพังทลายหน้าดินอยู่เสมอ โดยเฉพาะในบริเวณที่มีความลาดชันสูง

องค์ประกอบหนึ่งทางภูมิศาสตร์ของชุมชนศิรีวงที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อผู้คนในชุมชนคือ แหล่งน้ำ ชุมชนศิรีวงได้รับน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาหลวงได้แก่ คลองอ้งา และคลองท่าซาย (ไหลผ่านหมู่ที่ 8 บ้านศิรีทอง) ไหลมาบรรจบกันกลายเป็น "คลองใหญ่" (คลองขุนน้ำไหลผ่านหมู่ที่ 9 บ้านขุนศิริ) และน้ำจากคลองใหญ่ไหลไปบรรจบกับคลองปง (ไหลผ่านหมู่ที่ 10 บ้านศิรีธรรม) เป็นคลองท่าดี ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน แต่เมื่อชุมชนศิรีวงประสบอุทกภัยในปี พ.ศ. 2531 ลำคลองเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะเดิมด้วย นอกจากนี้ชาวศิรีวงยังมีการใช้น้ำฝน น้ำบ่อบาด และบาดาลผิวดินในการบริโภค ส่วนน้ำอุปโภคภายในครัวเรือนและน้ำที่ใช้การเกษตร จะมาจากน้ำฝนและน้ำจากลำคลองธรรมชาติเป็นหลัก

ชุมชนศิรีวงก็เช่นเดียวกับชุมชนอื่นในภาคใต้ที่มีสภาพภูมิอากาศแบบคาบสมุทร โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมจากทั้งสองฝั่งทะเล จึงทำให้มีฤดูกาล 2 ฤดู คือฤดูร้อนและฤดูฝน ซึ่งฤดูร้อนจะอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน และฤดูฝนสามารถแบ่งได้เป็น 2 ช่วง คือช่วงแรก เดือนพฤษภาคมถึงตุลาคมจะมีฝนตกไม่มาก และช่วงที่สอง เดือนพฤศจิกายนถึงมกราคมจะมีฝนตกหนัก อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 27-28 องศาเซลเซียส แต่บริเวณยอดเขาหลวงอาจลดลงเหลือเพียง 5 องศาเซลเซียส

2. ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านศิริวงเป็นชุมชนเล็ก ๆ ตั้งอยู่ในที่ราบหุบเขาของเทือกเขานครศรีธรรมราช ในตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประวัติศาสตร์เก่าแก่่าภูมิใจในความเป็นมา ความกล้าหาญ ความอดทน และการต่อสู้ของบรรพบุรุษที่นับย้อนกลับไปได้กว่า 200 ปีที่แล้วมา⁹

เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อเรียกว่า "บ้านขุนน้ำ" เพราะเหตุที่บ้านศิริวงอยู่ใกล้ต้นน้ำจากยอดเขาหลวงเทือกเขานครศรีธรรมราช จึงมีลำคลองผ่ากลางหมู่บ้านถึง 3 สาย คือ คลองปง คลองท่าหา และคลองท่าชา ซึ่งน้ำตลอดปี คลองทั้ง 3 สายไหลมาบรรจบรวมกันที่หน้าหมู่บ้านมีชื่อว่า "คลองท่าดี" ไหลไปสู่เมืองนครศรีธรรมราช และออกสู่ทะเลที่ปากนคร มีระดับน้ำลึกพอจะใช้เป็นเส้นทางขนส่งไปมาได้ ซึ่งหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาใกล้ต้นน้ำก็มีชื่อเรียกว่า "ขุนน้ำ" เหมือนกันและใช้คำว่า "ขุนน้ำ" นำหน้าชื่อบ้าน เช่น ขุนน้ำเขาแก้ว ขุนน้ำท่าดี ขุนน้ำท่าจิว ขุนน้ำกำโลน เป็นต้น เพราะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ต้นน้ำ ต่อมาหมู่บ้านนี้ถูกเปลี่ยนเป็น "บ้านศิริวง" ซึ่งมีความหมายว่า "บ้านที่อยู่ภายในวงล้อม (วง) ของภูเขา (ศิริ)" ตามชื่อวัดที่สร้างขึ้นมา แบ่งเขตการปกครองท้องถิ่นของตำบลกำโลนสืบมาจากกระทั่งปัจจุบัน¹⁰

การเล่าสืบต่อกันมาโดยคนในหมู่บ้านหลาย ๆ รุ่น จนถึงลูกหลานชาวศิริวงในปัจจุบันได้เห็นถึงการต่อสู้ของบรรพบุรุษว่า มีทหารกลุ่มหนึ่งได้เลื่องเกณห์ให้ไปรบที่เมืองไทรบุรี โดยทหารกลุ่มนี้ได้มุ่งหน้าสู่เทือกเขานครศรีธรรมราช หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเขาหลวง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองนครศรีธรรมราช จนกระทั่งมาถึงที่ราบเล็ก ๆ เจียงเขา เห็นว่าอุดมสมบูรณ์ดีจึงพร้อมใจกันสร้างที่พักจนเป็นหมู่บ้านขึ้นในปัจจุบัน "

เรื่องราวที่เล่าสืบต่อกันมานี้ ส่วนหนึ่งสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ของเมืองนครศรีธรรมราชในช่วงคันรีคนโกสินทร์ หรือในสมัยของรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ที่ปรากฏว่าได้มีไพร่พลทหารเกณฑ์ทัพ เพื่อไปรบที่เมืองไทรบุรีถึง 400 คน และในปี พ.ศ. 2355 ก็มีหลักฐานปรากฏว่าได้มีไพร่หนีนายจากเมืองสงขลาและพัทลุง ประมาณ 800 คน โดยไพร่เหล่านี้หนีการเกณฑ์เข้ามารับใช้หลวงเพราะหากไพร่คนใดไม่ต้องการเข้ามารับใช้หลวงก็ต้องเสียเงินปีละ 18 บาท¹²

หากเรื่องราวทั้งสองสอดคล้องกันก็สันนิษฐานได้ว่า หมู่บ้านศิริวงเกิดจากไพร่หนีนายหรือทหารหนีทัพ เมื่อ 200 กว่าปีที่ผ่านมา¹³

3. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนศิรีวงมีระบบสังคมแบบปิด ความสัมพันธ์ของชุมชนเป็นแบบเครือญาติ มีความสามัคคีในหมู่คณะ ซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นทางสังคม วัฒนธรรมของชุมชนแห่งนี้ แยกชุมชนออกมาเป็นอิสระ มีการปกครองแบบพึ่งพาตนเอง และสถาบันผู้สูงอายุมีบทบาทอย่างสูงด้านการจัดระเบียบกำหนดแนวปฏิบัติของสมาชิกในชุมชน ในปัจจุบันก็ยังคงไว้ซึ่งคุณลักษณะเช่นนี้อยู่ หากมีกรณีพิพาทระหว่างครัวเรือน ญาติพี่น้อง หรือในระดับสูงขึ้นไป จนเชิญผู้สูงอายุของชุมชนนี้ทั้งสองฝ่ายให้การยอมรับมาจำนวนหนึ่งทำหน้าที่ตัดสินความ แนวทางในการแก้ไขปัญหามุมชนก็มีวิธีการเช่นเดียวกัน หลังเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ได้มีการระดมความคิดจากคนรุ่นเก่า เพื่อช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาและหาทางออก ซึ่งถือปฏิบัติเช่นนี้มาเป็นระยะเวลานาน¹⁴

ทางด้านประเพณีและวัฒนธรรมนั้น ชาวศิรีวงทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ ฉะนั้นประเพณีและวัฒนธรรมก็ไม่แตกต่างไปจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป ที่มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน แต่ภายหลังมีองค์กรอื่นเข้ามาทำหน้าที่นี้มากขึ้น มีกระแสนิยมวัฒนธรรมภายนอกแพร่เข้ามา และขาดการสานต่อทางบุคลากรทำให้สถาบันศาสนาลดบทบาทลง ส่วนงานบุญที่ถือเป็นประเพณีที่ชาวศิรีวงต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ได้แก่ งานทำบุญอาจารย์ (บุญเดือน 3) งานทำบุญอาบน้ำคนแก่ (บุญเดือน 5, สงกรานต์) งานเข้าพรรษา (บุญเดือน 8) งานบุญวันสารท (บุญเดือน 10) งานบุญออกพรรษา (บุญเดือน 11)¹⁵

4. งานพัฒนาในชุมชนศิรีวงที่ผ่านมา

ชุมชนชาวศิรีวงได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทั้งจากความกระตือรือร้นของชาวบ้านเอง และประกอบกับความช่วยเหลือของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ของทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งอาจจะเรียงลำดับได้ตามเวลาการเริ่มงานพัฒนา ดังนี้¹⁶

ปี 2518 ดำรงจระเขนชายแดน ได้เข้ามาจัดโครงการฝึกลูกเสือชาวบ้าน 700 - 800 คน ฝึกเยาวชน รวมทั้งฝึกไทอาสาป้องกันชาติ

ปี 2523 กรมพัฒนาชุมชน ได้เข้ามาส่งเสริมและให้แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์โดยผ่านทางพัฒนาการจังหวัด พัฒนากองอำเภอ และในปีเดียวกันผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ร่วมกับนายอำเภอลานสกา ได้มีโครงการให้ทาง

องค์การบริหารส่วนจังหวัดพัฒนาถนนหนทาง และให้แนวคิดเรื่องชุมชนพึ่งตนเองแก่บ้านศิริวง

ปี 2528-2529 หมู่บ้านศิริวงโค้งคังที่สุด เนื่องมาจากการได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อ.พ.ป.) อันดับ 1 ทั้งในการประกวดของจังหวัดและภาค และได้รับรางวัลชมเชยพิเศษในระดับประเทศ ได้เงินรางวัล 100,000 บาท เพื่อนำมาพัฒนาหมู่บ้าน โดยทางชุมชนศิริวงได้ฝากเงินจำนวนนี้ไว้กับกลุ่มออมทรัพย์ ในปีเดียวกันหมู่บ้านศิริวงได้รับรางวัลหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองอีกด้วย เนื่องมาจากพระครูนิเทศธรรมวิรักษ์ พระสงฆ์สายธรรมทูตได้อบรมและพัฒนาจิตใจชาวศิริวงให้ลด ละ เลิกอบายมุข พร้อมทั้งให้ตั้งใจทำงานและประพฤติดีในทางที่ดี นอกจากนี้ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคสมทบกับชาวบ้านในการนำไฟฟ้าจากตัวอำเภอสถานศึกษาเข้าสู่ชุมชน

อุทกภัยในปี 2531 ถือว่าเป็นภัยธรรมชาติครั้งร้ายแรงที่สุด เท่าที่ชาวศิริวงเคยประสบมา ในครั้งนั้นชีวิตและทรัพย์สินของชาวศิริวงเสียหายเป็นจำนวนมาก การพัฒนาในช่วงนั้นจึงเป็นการพัฒนาและช่วยเหลือชาวศิริวงและชุมชนศิริวงที่ประสบอุทกภัยเป็นหลัก

ปี 2532 มีโครงการฟื้นฟูและบรรเทาอุทกภัยบ้านศิริวง โดยกรมชลประทาน เป็นโครงการตามแนวพระราชดำริให้ขุดลอกคลองและป้องกันคันลิ่ง เพื่อแก้ปัญหาการกีดขวางและลดแรงปะทะของน้ำในคลองใช้งบประมาณราว 300 ล้านบาท นอกจากนี้ในปีเดียวกัน มูลนิธิศุภนิมิต มาสร้างที่พักพิงชั่วคราวประมาณ 300 หลัง ให้กับชาวบ้านที่บ้านถูกอุทกภัยทำลายไป ก่อนที่ชาวบ้านเหล่านี้จะสร้างบ้านใหม่ และมูลนิธิหมู่บ้าน ได้เข้ามาให้ความรู้ด้านการประกอบอาชีพ

ปี 2533 กรมชลประทานได้ทำโครงการประปนาเพื่อใช้ในการเกษตร ใช้งบประมาณราว 14 ล้านบาท โดยสร้างและวางท่อประปนาจากน้ำตกวางไม้ปีกเข้ามาสู่ชุมชนศิริวง

ปี 2534 กรมโยธาธิการได้ทำโครงการสร้างสะพานข้ามคลองเข้าสู่ชุมชนศิริวง สะพาน นี้มีความยาวประมาณ 100 เมตร ใช้งบประมาณ 8 ล้านบาท

ปี 2535 ได้มีโครงการอบรมและสร้างผู้นำ ซึ่งดำเนินการโดยมูลนิธิโกมลคีมทอง โครงการก่อสร้างโรงเรียนไทยรัฐวิทยา 74 (ชุมชนศิริวง) โดยการสนับสนุนจาก

มูลนิธิหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ นอกจากนี้วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ได้เข้ามาให้ความรู้ทางด้านการประกอบอาชีพและช่วยฝึกผู้นำเช่นกัน

ปี 2536 องค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้ทำโครงการก่อสร้างสะพานข้ามคลองปงเข้ามาสู่ชุมชนคีรีวง

ปี 2537 มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ร่วมกับสถานทูตออสเตรเลียได้สนับสนุนในการทำโครงการพัฒนาอาชีพเสริมเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อให้ชาวบ้านลดการทำลายธรรมชาติ และให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในการจัดการอาชีพรวมถึงธุรกิจชุมชน

ปี 2538 ชุมชนคีรีวงได้รับการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว โดยทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการมอบรางวัลกินรีทองคำให้กับชุมชน

ปี 2543 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ทำโครงการก่อสร้างถนนในชุมชนระยะทาง 10 กิโลเมตร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

ปี 2544 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ทำโครงการสร้างป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในชุมชนคีรีวง

ข้อคิดเห็น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเอกสารงานวิจัยส่วนมากที่กล่าวถึงชุมชนคีรีวงนั้นยังขาดความสมบูรณ์อยู่บางส่วน เช่น สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนคีรีวงในปัจจุบันหลังจากอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี 2531 เป็นอย่างไร ทางน้ำ และที่ตั้งบ้านเรือน เปลี่ยนแปลงเป็นเช่นไร ประวัติความเป็นมาของชุมชนคีรีวงควรมีการศึกษาถึงความถูกต้องชัดเจนและมีรายละเอียดมากกว่านี้ รวมถึงประวัติงานพัฒนาในหมู่บ้านที่ผ่านมาควรมีการรวบรวมโดยท้องถิ่นเป็นรูปเล่มหนังสือเพื่อชาวคีรีวงรุ่นถัดไป หรือผู้ที่สนใจจะสามารถใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งบางส่วนของข้อคิดเห็นนี้ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงในบทที่ว่าด้วยผลการวิจัย

เชิงอรรถ

บทที่ 2

¹การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, สรุปนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540) หน้า 15.

²เรื่องเดียวกัน.

³การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, นโยบายและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ปี พ.ศ. 2538-2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, นปป)

⁴อนุชา เล็กสกุลคิลิก, “แนวความคิด นโยบาย และแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)” เอกสารประกอบการบรรยายโครงการจัดเสวนา เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ในจังหวัดน่าน, นปท : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2541) หน้า 3 - 6.

⁵การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, นโยบายแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) ปี พ.ศ. 2538 - 2539 ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, หน้า 12-13.

⁶การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, รายงานความก้าวหน้าผลการศึกษาโครงการเพื่อจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ตำบลกำโลน อำเภอฉวาง และพื้นที่ตำบลกรุงชิง ตำบลนบพิตำ ถึงอำเภอบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช (เพิ่มเติม), 2544, หน้า 48 - 49.

⁷เรื่องเดียวกัน.

⁸เรื่องเดียวกัน.

⁹การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, รายงานความก้าวหน้าผลการศึกษาโครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ตำบลกำโลน อำเภอฉวาง และพื้นที่ตำบลกรุงชิง ตำบลนบพิตำ ถึงอำเภอบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช (เพิ่มเติม), 2544, หน้า 51-52.

¹⁰เรื่องเดียวกัน.

¹¹นพรัตน์ มณีรัตน์, การสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนสิริ-
วง อ.อานสงกา จ.นครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541, หน้า 119.

¹²เรื่องเดียวกัน.

¹³เรื่องเดียวกัน.

¹⁴การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, รายงานความก้าวหน้าผลการศึกษาโครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน
พื้นที่ตำบลท่าโตน อ.อานสงกา และพื้นที่ตำบลกรุงชิง ตำบลอนนพิดำ ถึงอ.อนนพิ-
ดำ จังหวัดนครศรีธรรมราช (เพิ่มเติม), 2544, หน้า 60.

¹⁵นพรัตน์ มณีรัตน์, การสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนสิริ-
วง อ.อานสงกา จ.นครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาตรีศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2541, หน้า 123.

¹⁶สัมภาษณ์ ธนิน สุขลจิต, ปลัดอำเภออานสงกา จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2
มกราคม 2545.

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “โครงการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช” มีขอบเขตในการวิจัยครั้งนี้ คือ

1.1 การศึกษาถึงสภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนคีรีวงที่ผ่านมา

1.2 การศึกษาความรู้ท้องถิ่นและประวัติศาสตร์สังคมที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนคีรีวง

1.3 การหาแนวทางในการพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนคีรีวง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินตามโครงการวิจัยในระยะต่อไป

2. พื้นที่ในการวิจัย

2.1 บ้านคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.2 บางส่วนของเขตอุทยานแห่งชาติ เขาลวก จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. กลุ่มคนเป้าหมาย นักวิจัย และคณะผู้ร่วมวิจัย

3.1 นักวิจัยและคณะผู้ร่วมวิจัย

3.1.1 นักวิจัย: นางนัยนา ทองศรีเกตุ คุณวุฒิปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนภาษาอังกฤษ (ศษ.ม. การสอนภาษาอังกฤษ) อาจารย์ประจำการ ตำแหน่งอาจารย์ 2 ระดับ 7 สถานที่ทำงานคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280 หัวหน้าโครงการวิจัย

3.1.2 คณะผู้ร่วมวิจัย

1) นายนิพัทธ์ บุญเพชร คุณวุฒิปริญญาตรีวิทยาศาสตร์บัณฑิต ตำแหน่งประธานคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลท่าโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

2) นายวันฉัตร นุ่นสุข คุณวุฒิปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาโบราณคดี (ศษ.บ. โบราณคดี) (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) ปัจจุบันกำลังศึกษาต่อใน หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ (ศษ.ม. โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์) ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ กรุงเทพมหานคร 10200

3.2 กลุ่มคนที่ร่วมดำเนินการ

3.2.1 คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลท่าโลน อำเภอ ลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.2.2 กลุ่มอาชีพและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนศิรีวง ตำบลท่าโลน อำเภอ ลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.2.3 คณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตำบลท่าโลน อำเภอ ลานสกา จังหวัด นครศรีธรรมราช

3.2.4 ชาวบ้านชุมชนศิรีวง ตำบลท่าโลน อำเภอ ลานสกา จังหวัดนคร- ศรีธรรมราช

3.3 คณะวิทยากรหรือผู้มีส่วนร่วมในการเสริมความรู้หรือประสบการณ์

3.3.1 รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ข้าราชการบำนาญ ภาควิชา มานุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร

3.3.2 รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา นุ่นสุข ประธานคณะกรรมการ บริหารโปรแกรมวิชาวัฒนธรรมศึกษา และประธานคณะกรรมการบริหารโปรแกรมวิชา ไทยคดีศึกษา (ระดับบัณฑิตศึกษา) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ นครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.4 ผู้สนับสนุนหรือองค์กรสนับสนุน

3.4.1 นายสมิณ สุทธจิต ปลัดอำเภอสถานศึกษา จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.4.2 โปรแกรมวิชาภาษาอังกฤษสายศิลปศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

นครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.4.3 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้เขต 2 สนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราช ถนนราชดำเนิน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.4.4 อุทยานแห่งชาติเขาลง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.4.5 สำนักงานป่าไม้ จังหวัดนครศรีธรรมราช

4. แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ประเภทของข้อมูล

4.1.1 ข้อมูลเอกสาร ประกอบด้วยผลงานการศึกษาค้นคว้าและวิจัยและบันทึกในระหว่างที่ผ่านมาทุกชนิด เช่น บทความ รายงานการวิจัย ผลงานการศึกษาค้นคว้า และเอกสารประเภทจดหมายเหตุและตำนานประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

4.1.2 ข้อมูลมุขปาฐะหรือจรีศบอกเล่า ประกอบด้วยข้อมูลที่ได้มาจากการบอกเล่า การให้สัมภาษณ์ การแสดงความคิดเห็น และการประชุม เป็นต้น ของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

4.1.3 ข้อมูลจากการสังเกต ประกอบด้วยข้อมูลที่ได้จากการสังเกตวิถีชีวิต กิจกรรม พิธีกรรม เป็นต้น ของผู้คนที่อยู่ในชุมชนศิวิลง

4.1.4 ข้อมูลจากสภาพแวดล้อม ประกอบด้วยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพแวดล้อม พืชพันธุ์ ธารน้ำ เทือกเขา ที่ราบ รวมถึงสถานที่ตั้งถิ่นฐานและเรือสวนต่าง ๆ ในชุมชนศิวิลง

4.1.5 สถาปัตยกรรม ประกอบด้วยข้อมูลที่ได้จากการศึกษารั้วเรือน อาคารสิ่งปลูกสร้างรวมถึงวัดวาอารามที่บางส่วนอาจจะเป็นโบราณสถานด้วย ในชุมชนศิวิลงและชุมชนอื่นเพื่อศึกษาเปรียบเทียบ

4.1.6 โบราณวัตถุ ประกอบด้วยโบราณวัตถุโบราณวัตถุที่ค้นพบในชุมชน
ศิวิล เช่น เครื่องมือหินขัดและภาชนะดินเผา เป็นต้น ซึ่งข้อมูลประเภทนี้อาจจะมีการ
ค้นพบในชุมชนศิวิลเพียงจำนวนเล็กน้อย

4.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยตามโครงการนี้ได้อาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการประสม
ประสานกันของวิธีการวิจัยหลายวิธี เช่น วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical
Research) วิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) และวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
(PAR-Participatory Action Research) เป็นต้น โดยแต่ละวิธีได้มีการประยุกต์ใช้ใน
บริบทที่เหมาะสม กล่าวคือ

4.2.1 ในกรณีของการเก็บข้อมูลประเภทข้อมูลเอกสาร ได้อาศัยวิธีการวิจัย
ทางประวัติศาสตร์เป็นหลัก โดยการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งในส่วน
ของหอสมุดและหน่วยงานต่าง ๆ แล้วศึกษาและเก็บรวบรวมเอกสารเหล่านั้นในรูปของ
การถ่ายเอกสาร การคัดลอก และการบันทึกสาระสำคัญ เป็นต้น

4.2.2 ในกรณีของข้อมูลชุมชนหรือจารีตประเพณี มีวิธีการดำเนินงาน
ดังนี้

4.2.2.1 ข้อมูลจากการสังเกตได้อาศัยวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
เป็นหลัก โดยการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกโดยใช้แบบบันทึกเสียงและถ่าย
ภาพ 2 ครั้ง

4.2.2.2 ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยตรง เช่น การจัดเวที
ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง 3 ครั้ง เพื่อทบทวนสภาพปัญหาการจัด
การท่องเที่ยวในระหว่างที่ผ่านมา และเพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาระบบมาตรฐาน
คุณภาพการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนแห่งนี้

4.2.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยอ้อมจากการสังเกต พูดคุย สัม-
ภาษณ์กลุ่มย่อยตลอดระยะเวลา 3 เดือน อาทิตย์ละ 1 ครั้ง ทุกวันพุธ

4.2.3 ในกรณีของการเก็บรวบรวมข้อมูลประเภทข้อมูลสภาพแวดล้อม
สถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุได้อาศัยวิธีการวิจัยภาคสนามเป็นหลัก โดยการหาแผนที่
ภูมิศาสตร์ การบันทึกพันธุ์พืชและสัตว์ และการถ่ายภาพ เป็นต้น และโดยใช้วิธีการ
สำรวจทางโบราณคดี (Archaeological Survey) ในแหล่งอันเป็นที่ตั้งของโบราณวัตถุ

สถานที่เกี่ยวข้องในการวิจัย และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจดังกล่าวโดยวิธีการ
บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกภาพ และภาพเขียนอย่างละเอียดตามหลักวิชา

5. การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

ด้วยเหตุที่การวิจัยนี้ได้อาศัยข้อมูลหลายประเภท รวมทั้งได้อาศัยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย ดังได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้น ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงต้องมีการประสมประสานด้วยวิธีการต่าง ๆ หลายวิธีเช่นเดียวกัน อาทิ

5.1 ในกรณีของข้อมูลประเภทข้อมูลเอกสาร จะมีการประเมินค่าเอกสาร แล้วนำมาตีความและเรียบเรียง พร้อมด้วยการตรวจสอบร่วมกันกับหลักฐานข้อมูลประเภทอื่น การอธิบาย การวิพากษ์ การวิจารณ์ การแสดงความคิดเห็น และการหาข้อสรุป

5.2 ในกรณีของข้อมูลประเภทข้อมูลบุขปาฐะหรือจารีตประเพณีและการสังเกต จะมีการจัดกระทำข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกันกับข้อมูลที่ได้มาด้วยวิธีอื่น ๆ เช่น จากข้อมูลประเภทข้อมูลเอกสารและข้อมูลที่ได้มาจากการสำรวจสภาพแวดล้อม เป็นต้น แล้วมีการเรียบเรียงเป็นฉบับร่าง นำเข้าสู่กระบวนการตีพิมพ์ทางวิชาการหลาย ๆ ครั้ง รวมทั้งการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิ

5.3 ในกรณีของข้อมูลประเภทสภาพแวดล้อม จะมีการวิเคราะห์ถึงสภาพภูมิศาสตร์ และการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลอื่นๆ เช่น ข้อมูลจากการสังเกตและสถาปัตยกรรม เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิตในชุมชน

5.4 ในกรณีของข้อมูลประเภทสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุ จะมีการจำแนกประเภทของโบราณวัตถุและสถาปัตยกรรมออกเป็นอายุสมัยและหน้าที่การใช้งาน และมีการตีความและเรียบเรียง พร้อมด้วยการตรวจสอบร่วมกันกับหลักฐานอื่น ๆ การอธิบาย การวิพากษ์ การวิจารณ์ การแสดงความคิดเห็น และการหาข้อสรุป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

1. ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์

1.1 สิ่งที่เกิดขึ้น

1.1.1 การออกแบบเรียนจากชุมชน

งานวิจัยฉบับนี้มีจุดประสงค์ประการหนึ่งที่มุ่งเน้น ไปสู่การออกแบบเรียนจากชุมชน เพื่อเรียนรู้ถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาของชุมชน โดยคณะวิจัยจะขอแบ่งการออกแบบเรียนนี้ออกเป็น 3 ประการ กล่าวคือ

1) บทเรียนเรื่องสภาพแวดล้อม

ชุมชนศิรีวงเป็นชุมชนที่พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ในวงล้อมของขุนเขาที่มีสภาพป่าธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ชาวศิรีวงในอดีตได้ดำรงด้วยการอาศัยความสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมเหล่านี้ โดยการโค่น ตากยาง และเผาป่า แล้วจึงปลูกพืชสวนขึ้นทดแทนลงบนดินที่อุดมสมบูรณ์เคยเป็นป่ามาก่อน แต่ต่อมาการโค่นทำลายป่าไม้ที่มีมากขึ้น ได้นำไปสู่บทเรียนที่ประมาทค่ามิได้ของชาวศิรีวง

ในปี พ.ศ. 2505 ครัวเกิดพายุได้ฝุ่นแฉะและ พ.ศ. 2518 ครัวเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ที่น้ำป่าไหลทะลักเข้าสู่ชุมชน เป็นภัยธรรมชาติครั้งร้ายแรงของชุมชนศิรีวง เหตุการณ์ทั้งสองนี้ได้นำมาสู่ความสูญเสียบ้านเรือน ทรัพย์สิน และชีวิตของชาวศิรีวงเป็นจำนวนมาก สาเหตุของหายนะนี้มาจากการทำลายป่าไม้และสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่อยู่รอบชุมชนแห่งนี้ บทเรียนเหล่านี้ได้ทำให้ชาวศิรีวงเริ่มหันมาตระหนักถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์สภาพธรรมชาติของป่าไม้ของชุมชน

อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2531 ได้เกิดเหตุการณ์ซึ่งเป็นประจักษ์พยานอย่างดีในความล้มเหลวของความพยายามที่จะอนุรักษ์สภาพป่าไม้ของชุมชนศิรีวง และยิ่งปรากฏว่าชาวบ้านร้อยละ 60 ยังเผาป่าเพื่อทำสวน เหตุการณ์ครั้งนั้นคืออุทกภัย

ครั้งร้ายแรง ที่คว่ำชีวิต ทรัพย์สิน บ้านเรือนของชาวศิริวงเป็นจำนวนมากหลาย จนบางราย ต้องสิ้นเนื้อประดาตัวไปในพริบตา และยังเปลี่ยนสภาพแวดล้อมในชุมชนไปอย่างมหันต์

บทเรียนครั้งนี้ทำให้ชาวศิริวงหันมาตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าอย่างจริงจัง มีการจัดกิจกรรมฟื้นฟูและป้องกันป่ารอบ ๆ ชุมชน มีการปลูก ป่าตั้งแต่พื้นราบในหุบเขาจนถึงยอดเขา ร่วมกันปลูกต้นไม้ประจูดลดแนวคลองทำหา คลองป่า คลองท่าราช คลองท่าดี เพื่อกันคั้งพัง เป็นการปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ป่าให้ แก่ชาวบ้าน องค์การที่โดดเด่นที่สุดในการอนุรักษ์นี้คือ “องค์กรเต็มสี่เขียวให้เขาหลวง” ซึ่งเกิดจากชาวบ้านและผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ร่วมมือร่วมในกันรณรงค์จนประสบผล แนวคิด เรื่องการอนุรักษ์ป่าของชาวศิริวงนี้ได้ถูกเน้นย้ำอีกครั้งเมื่อมีการกำเนิดขึ้นของ “ชมรมการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ในชุมชนศิริวง ซึ่งทางชมรมนี้ได้เข้ามารณรงค์ในเรื่องนี้อย่างค่อ เนื่อง จนปัจจุบันสถานการณ์การทำลายป่าไม่ได้ลดน้อยลงไปอย่างมากและชุมชนได้ ตระหนักถึงคุณค่าของป่าธรรมชาติจนเข้าร่วมในโครงการอนุรักษ์ต่าง ๆ อยู่เป็นนิจ

2) บทเรียนเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ชุมชนศิริวงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายในสมัยอดีต ฐานะของ แต่ละคนก็ไม่แตกต่างกันมากนัก และผู้ที่ดูแลความเป็นอยู่ของบ้านของครอบครัวหรือ คัดสนใจเรื่องต่าง ๆ คือ ผู้ใหญ่ที่ตระกูลนั้นหรือบ้านนั้นให้ความเคารพนับถือ พระสงฆ์ เป็นผู้นำทางสังคมที่ผู้คนต่างศรัทธา สังคมมีความจับช้อนน้อย มีความสามัคคีเป็นพลังสู่ ความสำเร็จในชุมชน

ต่อมาเมื่อผู้นำชุมชนรุ่นใหม่ที่มีตำแหน่งหน้าที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน หรือ อบต. เข้ามามีบทบาทก็สอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีคนมากขึ้น สังคมจับช้อน ขึ้น มีอาชีพหลากหลายมากขึ้น และมีผลประโยชน์มากขึ้น ทำให้ปัญหาในชุมชนนั้นมีความหลากหลายและมากขึ้นกว่าเดิม การจัดการทางสังคมที่อาศัยผู้นำหลายคนหลายหน้า ที่เข้ามาช่วยประสานงานและดูแลจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยตามสังคม

3) บทเรียนเรื่องการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามความเข้าใจของชุมชนศิริวงก็คือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในมิติที่หลากหลายดังนี้

- การท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย
- การท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตกับชาวบ้าน

- การท่องเที่ยวที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการ

ความเข้าใจว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย
เหตุผลประการหนึ่งอาจจะเป็นเพราะชาวบ้านศิริวงมีความคุ้นเคยและเข้าใจคำว่า การ
อนุรักษ์มาแล้วเป็นอย่างดีนับตั้งแต่ปี 2532 ภายหลังจากเหตุการณ์อุทกภัยครั้งร้ายแรงที่
เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งมีสาเหตุมาจากการตัดไม้ทำลายป่า และเหตุการณ์ครั้งนั้นสร้างความ
ตระหนักเรื่องอนุรักษ์ โดยการไม่ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ให้กับชาวศิริวงได้เป็น
อย่างดี

นอกจากนั้นเหตุผลอีกประการหนึ่งคือ การที่มีหน่วยงานจากภายนอก
นอกเข้าไปเกี่ยวข้องกับจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ได้แก่ องค์กรพัฒนาเอกชน
และ ททท. ด้วยการเข้ามาพบปะสนทนา พาไปศึกษาดูงาน จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็น่าจะเป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านศิริวงเข้าใจว่าการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย

ส่วนความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อีก 2 มิติ ที่เห็น
ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตกับชาวบ้าน และ เป็นการท่องเที่ยวที่
ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการนั้น อาจเป็นไปได้ว่า ความเข้าใจทั้ง 2 มิติ ดังกล่าวนี้นั้น
ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับเวลาที่ชาวบ้านได้มีโอกาสออกไปศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศในพื้นที่อื่น เข้าฟังการอบรมสัมมนาของหน่วยงานภายนอกที่เข้าไปในชุมชนศิริวง
ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษา จึงทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศของชาวบ้านกลุ่มนี้มีมุมมองในมิติที่กว้างขึ้น

ทั้งนี้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชาวบ้านทั้ง 3
มิติดังกล่าวข้างต้นนั้น เป็นความเข้าใจที่สอดคล้องกับที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ซึ่งได้สรุปคำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
เอาไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ
ถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศโดยมีการะบวนการเรียนรู้ร่วมกันของ
ผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น
เพื่อบูรณาการให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ผู้นำในชุมชนศิริวงซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดการการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศของชุมชนศิริวงนั้นประกอบด้วย

- ผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบค.
- ผู้นำตามธรรมชาติ ได้แก่ ผู้อาวุโส ประชาชน และ

กรรมการกลุ่มองค์กรในชุมชน โดยกลุ่มผู้นำเหล่านี้ต่างมีบทบาทร่วมในฐานะคณะกรรมการชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านศิริวง นับตั้งแต่การก่อตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านศิริวง รวมไปถึงการกำหนดแผนการจัดการ และกฎ ระเบียบ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การดูแลและบริการนักท่องเที่ยวรวมทั้งการแก้ไขปัญหา

เมื่อการจัดการท่องเที่ยวประสบปัญหา เช่น การจัดคิวให้กับกลุ่มบ้านพัก หรือกลุ่มลูกหาบคนนำทางไม่ลงตัว นักท่องเที่ยวเข้ามาโดยไม่ได้อัดจองล่วงหน้า หรือนักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจผิดกับการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมของชมรมการท่องเที่ยว กลุ่มผู้นำชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทในการแก้ไขปัญหาในลักษณะของการให้คำปรึกษากับสมาชิกดำเนินการแก้ไขปัญหา กับสมาชิกดำเนินการแก้ไขปัญหาให้กับนักท่องเที่ยว

บทบาทที่โดดเด่นของผู้นำชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นผูกติดอยู่กับบุคคล คือ ประธานชมรมฯ เนื่องจากนับตั้งแต่ช่วงก่อตั้งชมรมการท่องเที่ยวฯ มาจนถึง ปี 2541 ผู้ที่ดำรงตำแหน่งประธานชมรมการท่องเที่ยวฯ นั้น คือ กำนัน ค.กำโทน และในขณะเดียวกันยังดำรงตำแหน่งประธานบริหาร อบค. ควบคู่ไปด้วย แม้ว่าจะหมดวาระในตำแหน่งกำนัน และประธานบริหาร อบค. ไปแล้ว ก็ยังคงได้รับความไว้วางใจจากสมาชิกชมรมการท่องเที่ยวเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานชมรมการท่องเที่ยวต่อไปจากการประชุมสมาชิกการท่องเที่ยวฯ เมื่อวันที่ 21 ม.ค. 2542 และยังคงมีบทบาทสำคัญอยู่เช่นเดิม เช่น บทบาทในการประสานงานกับ ททท. บทบาทในการเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชน ในปี 2545 ชุมชนได้เลือกประธานชมรมการท่องเที่ยวคนใหม่ แต่ผู้นำรุ่นก่อนยังคงเป็นที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิด

ปัญหาที่เกิดขึ้นมีสาเหตุจาก 2 ประการ

- 1) ปัจจัยจากภายในชุมชน
- 2) ปัจจัยภายนอกชุมชน

กล่าวคือ

1) ปัญหาที่เกิดจากภายในชุมชน

1.1) ความสับสนด้านข้อมูล

ความเข้าใจข้อมูลเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวของสมาชิกชมรมการท่องเที่ยวฯ ยังไม่ชัดเจน โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อนักท่องเที่ยว ทำให้บางครั้งการทำการกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนไม่เป็นในทิศทางเดียวกันทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกไม่ค่อยให้ความสนใจกับการเข้าร่วมประชุม และไม่สนใจศึกษาข้อมูลซึ่งทางคณะกรรมการชมรมฯ จัดทำเป็นคู่มือแจกให้

1.2) ความขัดแย้งระหว่างผู้นำ

ปัญหาความขัดแย้งส่วนตัวระหว่างผู้นำที่เป็นคณะกรรมการชมรมการท่องเที่ยวบางคน ทำให้ขาดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อเกิดความไม่ต่อเนื่องการจัดการท่องเที่ยว ความระแวงสงสัย โดยเฉพาะเมื่อมีผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น เช่นความขัดแย้งระหว่างกรรมการ

1.3) การประสานงานไม่ราบรื่น

การประสานงานในการจัดการการท่องเที่ยวมีปัญหาเกิดขึ้นซึ่งมีสาเหตุเนื่องมาจากตัวบุคคลและเครื่องมือในการสื่อสาร กล่าวคือ กรรมการชมรมฯ ซึ่งได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานทำงานในหน้าที่ไม่ได้เต็มที่ นอกจากนี้สมาชิกบางคนคิดว่า การดำเนินงานของชมรมการท่องเที่ยวฯ นั้นยึดติดกับตัวประธานมากเกินไป ทำให้การประสานงานไม่ทั่วถึงกัน ประกอบกับการประชุมสมาชิกก็ทิ้งช่วงห่างไป และไม่คอยได้พูดคุยเรื่องปัญหาของชมรมการท่องเที่ยวฯ ในที่ประชุม ทำให้ปัญหาอับจนปลายออกไป

ในขณะที่ทางด้านเครื่องมือสื่อสารคือโทรศัพท์ที่ใช้ในการติดต่อประสานระหว่างชมรมการท่องเที่ยวฯ กับนักท่องเที่ยว ก็มีอยู่เพียง 2 เครื่อง ทำให้บางครั้งเกิดความคลาดเคลื่อนในการติดต่อประสานงาน

1.4) ชาวบ้านให้ความสำคัญกับอาชีพชาวสวน

ช่วงเวลาการท่องเที่ยวในสิริวงที่มีการกำหนดขึ้นประมาณเดือนมิถุนายน ถึง เดือนกันยายน เป็นช่วงเวลาที่ตรงกับการเก็บผลผลิตหลักจากสวนสมรมของชาวบ้านสิริวงซึ่งถือเป็นรายได้หลักของชาวบ้าน ดังนั้นเมื่อนักท่องเที่ยว

เข้ามาเพื่อขึ้นไปศึกษาธรรมชาติเขาหลวง จำเป็นต้องอาศัยผู้นำทางลูกหาบ จากชมรมการท่องเที่ยว การหาสมาชิกชมรมการท่องเที่ยว เพื่อไปให้บริการกับนักท่องเที่ยว จึงเป็นเรื่องค่อนข้างยากเพราะชาวบ้านเห็นว่ารายได้จากผลผลิตในสวนที่จะได้รับนั้นสูงกว่ารายได้จากการนำเที่ยวขึ้นไปศึกษาธรรมชาติบนเขาหลวง

1.5) การปฏิบัติบางอย่างขัดแย้งกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์

ประชาชนบางคนซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มตรวจสอบการดำเนินการของชมรมการท่องเที่ยว มีความคิดเห็นว่า การปฏิบัติบางอย่างของชมรมการท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นจริงนั้นสวนทางกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์ เช่น การทิ้งขยะ การล่าสัตว์ป่าในลำคลอง การตัดต้นไม้บนเขาหลวง การไม่จำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่ขึ้นเขาหลวง กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีขึ้นโดยการดำเนินงานของชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านคีรีวงนั้น ในทางปฏิบัติแล้วก่อให้เกิดปัญหาขยะ ปัญหาการล่าสัตว์ป่าในลำคลอง ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่สวนทางกันกับการอนุรักษ์

1.6) ประธานชมรมการท่องเที่ยวขาดอำนาจ

ในช่วงเริ่มก่อตั้งขึ้นในปี 2539 จนถึง ปี พ.ศ.2541 ผู้ที่ทำหน้าที่ประธานชมรมการท่องเที่ยว ในช่วงเวลานั้นทำให้การจัดการการท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างค่อนข้างราบรื่น การจัดการกับปัญหาค้าง ๆ สามารถทำได้ง่าย แต่เมื่อตำแหน่งทางการของผู้นำชุมชนครบวาระ และมีการเลือกตั้งใหม่ในช่วงเดือน ค.ค. - พ.ย. 2541 ซึ่งผู้นำคนเดิมไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งด้วย แต่ยังทำหน้าที่ประธานชมรมการท่องเที่ยว ซึ่งอำนาจหน้าที่ในการจัดการลดน้อยลง จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกับผู้นำที่เป็นทางการ เช่น กำนัน ประธานอบต. แต่ยังไม่สามารถเชื่อมต่อการดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันได้ ปี 2545 มีการเลือกตั้งประธานชมรมการท่องเที่ยวคนใหม่ซึ่งยังต้องอาศัยผู้นำรุ่นก่อนเป็นที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิด

2) ปัญหาที่เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอก

2.1) ททท. รุกจนคั้งรับไม่ได้

การประสัมพันธ์ของ ททท. ทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่คิดค่อผ่านทางชมรม การท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ชาวบ้านซึ่งมีส่วนในการ

จัดการท่องเที่ยวของชมรมการท่องเที่ยวยังไม่มีความพร้อมเพียงพอ และยังคงรับไม่ทันกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มปริมาณเข้ามา

ทั้งนี้ประชาชนในชุมชนศิรีวงมีแนวทางในการแก้ปัญหาซึ่งเกิดจากปัจจัยภายในชุมชนทั้ง 3 ระดับ คือ

ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล มีแนวทางการแก้ปัญหาโดยอาศัยความสามัคคีในลักษณะเครือญาติเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ด้วยการให้ผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือเป็นคนช่วยพูดเพื่อทำความเข้าใจให้

“มีบางคนที่เป็นพวกขวางโลก คือรุ่น ก็ให้คนที่เขานับถือไปช่วยพูด ก็ตกลงกันได้เพราะเป็นเครือญาติกัน หรือดึงคนเหล่านี้มาร่วมเป็นสมาชิก”

ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับปฏิบัติการ มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยการเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ และเปลี่ยนแปลงแผนการจัดการท่องเที่ยวใหม่เพื่อแก้ไขจุดบกพร่องของรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวแบบเดิม

ปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับนโยบาย และการควบคุมดูแล มีการเสนอแนวทางโดยให้ อบต.เข้ามามีบทบาทในการออกข้อบังคับ และแผนการจัดการในเจิงนโบาย เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนเป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม เช่น ให้กลุ่มองค์กรในท้องถิ่น อบต.เป็นผู้ควบคุมกำกับดูแล โดยให้อบต.มีนโยบาย แผนงาน และข้อบังคับที่ชัดเจนเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวของศิรีวงจำเป็นต้องมีหน่วยงานข้างนอก ทั้ง ททท. อุทยาน เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา เพราะถ้าพึ่งชุมชนแก้ปัญหาเองเราแก้ไขได้เฉพาะบางจุด

ประชาชนในชุมชนศิรีวงมองว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ชีวิตกับชาวบ้าน และเป็นการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการ ด้วยรูปแบบการสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน 4 รูปแบบ ได้แก่ การสื่อสารสองทางที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารสองทางที่เป็นทางการและมีปฏิริยาโต้ตอบกันมาก การสื่อสารสองทางที่มีปฏิริยาโต้ตอบกันน้อย และการสื่อสารทางเดียวที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้นำชุมชนมีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตั้งแต่การก่อตั้งชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านศิรีวง การกำหนดแผนการจัดการและกฎระเบียบ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การดูแลบริการนักท่องเที่ยวรวมถึงการแก้

ไขปัญหา ซึ่งในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนศรีวังนั้นประสบปัญหาที่เกิดจากปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน

1.1.2 การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน

ในอดีตที่ผ่านมาได้มีงานวิจัยและงานเขียนที่ได้กล่าวถึงประวัติศรีวังหลายชิ้น และโดยส่วนมากงานเขียนเหล่านั้นจะมุ่งเน้นศึกษาถึงประวัติชุมชนที่ได้รับการบอกเล่าจากผู้คนในชุมชนเป็นหลัก ทำให้งานที่ออกมามักจะกล่าวไปในทำนองเดียวกัน คือดินแดนที่เป็นที่ตั้งของชุมชนศรีวังในปัจจุบัน ได้ถูกบุกเบิกเป็นครั้งแรกจากบรรพบุรุษชาวศรีวังผู้เป็นทหารหนีทัพเข้ามาสู่พื้นที่นี้ในราว 200 ปีก่อน¹

งานเขียนและงานวิจัยเหล่านี้ได้สร้างกรอบความคิดในการมองประวัติศาสตร์ของชุมชนศรีวังให้แคบลงและกินเวลาเพียงไม่กี่ร้อยปี และได้เป็นแนวคิดหลักสำหรับผู้วิจัยที่เข้ามาทำงานในชุมชนศรีวังมาเป็นระยะเวลาานาน แต่ในความเป็นจริงแล้วในพื้นที่ชุมชนศรีวังนี้ได้ปรากฏหลักฐานการอยู่อาศัยของมนุษย์มาก่อนหน้าระยะดังกล่าว ซึ่งมีคณะวิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลทางโบราณคดีในชุมชนศรีวังพบว่า ได้มีหลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งบอกได้ว่ามีมนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนแห่งนี้มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ รวมทั้งหลักฐานอื่นๆ ในหลายช่วงระยะเวลาอีกด้วย

นอกจากนี้สังคมของชาวศรีวังในปัจจุบัน ได้มีพัฒนาการอย่างยาวนาน นับตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชน ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในหมู่เครือญาติ การมีวัดเป็นจุดศูนย์กลางของชุมชน การใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่าและใช้ด้วยความเข้าใจ ความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก รวมถึงความเชื่อต่างๆ ได้กลายมาเป็นลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนศรีวัง โดยคณะผู้วิจัยจะขอกล่าวรายละเอียดดังนี้

1) หลักฐานทางโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ภาคใต้ของประเทศไทยได้มีการค้นพบร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่ระบุได้ว่า ได้มีมนุษย์เข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินเก่า ในราว 37,000 ปีมาแล้ว ได้มีการค้นพบโบราณวัตถุและโครงกระดูกที่อำเภอลำทะเมนชัย และอำเภอบางขัน จังหวัดกระบี่ เครื่องมือหินในช่วงสมัยนี้ส่วนใหญ่มีขนาดใหญ่เป็นเครื่องมือหินกระเทาะ มีรอยกระเทาะที่ไม่ปรากฏเพียงไม่กี่รอย นักโบราณคดีเรียกเครื่องมือหินประเภทนี้ว่า เครื่องมือหินกรวดแม่น้ำโดยมากจะเป็นประเภทชุดกับและสับตัด (Chopper - Chopping tool) แต่ก็ยังมีเครื่องมือหินบางส่วนที่ใช้หินต่างออกไปรวมทั้งมีการ

กะเทาะแตกต่างออกไปอีกด้วย นักวิชาการ ได้สันนิษฐานว่ามนุษย์ในยุคนี้น่าจะเป็น
นายพรานหรือเก็บของป่าล่าสัตว์และไม่พบหลักฐานที่บ่งบอกถึงการเกษตรกรรม²

ต่อจากนั้นมีวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของภาคใต้ได้มี
พัฒนาการต่อเนื่องเข้าสู่ยุคหินกลางราว 12,000-5,000 ปีมาแล้ว หรือในช่วงไพลสโตซีน
ตอนปลาย เครื่องมือหินกะเทาะในช่วงนี้โดยรวมแล้วมีขนาดเล็กและปราณีตกว่าใน
สมัยหินเก่าและได้มีเครื่องมือหินประเภทใหม่เกิดขึ้นที่นักโบราณคดีบางท่านเรียกว่า
เครื่องมือหินแบบโฮบินเนียนที่มีหลายรูปแบบ บางรูปแบบได้มีการกะเทาะรอบก้อนหินที่
นำมาทำเป็นเครื่องมือหินซึ่งภาษาอังกฤษเรียกว่า ดิสก์ (Disc) มนุษย์ในยุคนี้ได้ดำรงชีวิต
แบบนายพรานและชาวประมงอยู่เช่นเดียวกับยุคหินเก่าคือยังไม่เริ่มการเพาะปลูก³

ถ่วงเข้าสู่ยุคสุดท้ายของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหิน คือ ยุคหิน
ใหม่ มนุษย์ในภาคใต้ของประเทศไทยได้เริ่มการทำกสิกรรมมีอายุราว 5,000-4,000 ปีมา
แล้วเครื่องมือหินในยุคนี้มีทั้งเครื่องมือหินกะเทาะ แต่เป็นเครื่องมือหินขัด (Polished Axe)
ที่ผลิตโดยการนำก้อนหินที่จะทำเป็นเครื่องมือมาลับจนมีคมสามารถใช้งานได้ เครื่องมือ
ประเภทนี้ถูกค้นพบทั่วทั้งคาบสมุทรสยาม และได้กลายเป็นโบราณวัตถุประเภทเด่น
(Diagnostic Artifacts) ที่ถูกนำมาใช้ในการกำหนดแหล่งโบราณคดีในยุคหินใหม่ ในสมัย
นี้นอกจากเครื่องมือหินขัดแล้วยังมีการคิดค้นการผลิตภาชนะดินเผาเป็นครั้งแรกอีกด้วย
จึงต่อมาได้กลายมาเป็นเครื่องใช้ที่สำคัญมากในทุกสังคม⁴

หลักฐานข้อมูลทางโบราณคดีในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ค้นพบ
ในชุมชนสิริวงนั้นสามารถแยกได้ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เครื่องมือหินขัดและเศษ
ภาชนะดินเผาซึ่งกำหนดอายุได้ในยุคหินใหม่

เครื่องมือหินขัดได้ถูกค้นพบหลายบริเวณในชุมชนสิริวง ซึ่งส่วน
มากจะค้นพบในบริเวณเชิงเขาที่ปัจจุบันเป็นพื้นที่สวนหรือที่ดินของชาวบ้านเครื่องมือหิน
นี้ชาวบ้านเรียกว่า “ขวานฟ้า” เครื่องมือหินขัดทั้งหมดที่ค้นพบในชุมชนสิริวง ถูกค้นพบ
โดยชาวบ้านโดยมิได้มีขั้นตอนการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดีก่อนการเก็บโบราณ
วัตถุเหล่านี้ ทำให้ตำแหน่งที่พบเครื่องมือหินไม่ชัดเจน ซึ่งหมายถึงความสับสนระหว่าง
เครื่องมือหินในพื้นที่ดินกับผิวดิน ระยะห่างระหว่างเครื่องมือหินชิ้นหนึ่งกับอีกชิ้นหนึ่งหรือ
ของอื่นที่พบร่วม และบริบททางโบราณคดีของเครื่องมือหินเหล่านั้น การที่ไม่ทราบถึง

รายละเอียดดังกล่าว ทำให้คณะวิจัยไม่สามารถอธิบายถึงวัฒนธรรมยุคหินใหม่ในชุมชนนี้อย่างละเอียดละออได้ เครื่องมือหินขัดนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ

ประเภทแรก เครื่องมือหินขัดที่มีคมตัดตรงหรือโค้งเพียงเล็กน้อย มีทั้งแบบรูปทรงรียาวและกว้างสั้นเกือบจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

ประเภทที่สอง เครื่องมือหินขัดที่มีคมเป็นปลายแหลม ซึ่งเกิดจากการขัดคมทั้งสองด้านมาบรรจบกันตรงกลางทำให้เกิดปลายแหลม

เครื่องมือหินขัดส่วนใหญ่ที่ค้นพบในชุมชนนี้ใช้หินอุรังซึ่งเป็นหินที่หาได้ง่ายในชุมชน แสดงถึงความสามารถของมนุษย์ยุคหินใหม่ในการประยุกต์ใช้ทรัพยากรใดท้องถิ่นให้เป็นประโยชน์

ในส่วนของภาชนะดินเผาที่ค้นพบในชุมชนสิริวงนั้น บางครั้งจะพบร่วมกับเครื่องมือหินขัด ภาชนะดินเผาส่วนใหญ่เป็นเนื้อดิน เผาด้วยความร้อนไม่สูง เนื้อภาชนะร่วน จึงทำให้ภาชนะดินเผาส่วนใหญ่ที่ค้นพบฉีกแตกหัก แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ชาวบ้านมักจะไม่เก็บภาชนะดินเผาที่มีสภาพไม่สมบูรณ์ไว้ และไม่มีการบันทึกแหล่งที่พบ จึงทำให้ไม่สามารถศึกษาเกี่ยวกับภาชนะดินเผาอย่างละเอียดได้

จากหลักฐานที่กล่าวมาทั้งหมดนำไปสู่ข้อสมมติฐานได้ว่าดินแดนที่เป็นที่ตั้งของชุมชนสิริวงในปัจจุบันได้มีมนุษย์เข้ามาอยู่อาศัยแล้วในอดีตครั้งแรกสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ ที่มีอายุราว 5,000-4,000 ปีมาแล้ว อันแสดงถึงความเหมาะสมของพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งประกอบด้วยความอุดมสมบูรณ์ของน้ำ ของป่า ของดิน รวมถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอื่น ๆ ด้วย และคณะวิจัยเห็นควรเสนอให้มีการศึกษาถึงวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในชุมชนสิริวงต่อไป อันอาจจะนำมาสู่ข้อมูลที่มีค่าทางวิชาการและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกด้วย

2) หลักฐานทางโบราณคดีในราวพุทธศตวรรษที่ 20-23

คณะผู้วิจัยมิได้พบหลักฐานทางโบราณคดีในชุมชนสิริวงที่ต่อเนื่องจากสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคหินใหม่ แต่ได้พบหลักฐานที่ล่วงมาถึงราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 แล้ว คือ อิฐของเจดีย์โบราณของวัดสิริวง

มีการเล่าเรื่องสืบต่อกันมาในชุมชนสิริวงว่า ก่อนการสร้างวัดสิริวงที่เห็นในปัจจุบันนี้ บริเวณที่สร้างวัดได้มีเจดีย์เก่าองค์หนึ่งประดิษฐานอยู่ก่อนหน้าแล้ว เมื่อผู้สถาปนาวัดมาเห็นเจดีย์องค์นั้นจึงได้ตัดสินใจสร้างวัดในบริเวณนี้ จากคำบอกเล่า

ของคนแก่ในชุมชนผู้เคยเห็นเจดีย์เก่าของวัดศิรีวงก่อนจะถูกรื้อทำลายเพื่อสร้างอุโบสถ
หลังใหม่สรุปได้ว่า เจดีย์องค์ที่ชำรุดทรุดโทรมเหลือเพียงแต่องค์ระฆังและฐาน องค์ระฆัง
มีลักษณะโค้งมนขึ้นมาเป็นรูปโอคว่ำสูงประมาณ 2.5-3.0 เมตร และกว้างประมาณ 8
เมตร และตั้งอยู่บนฐานรูปทรงสี่เหลี่ยม ซึ่งเมื่อพิจารณาจากรูปแบบแล้วคณะผู้วิจัยมีความ
เห็นว่าคล้ายคลึงกันกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชอย่างมาก คือเป็นสถูปทรงโอ
คว่ำหรือทรงระฆังที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะศรีลังกา มีฐานรูปสี่เหลี่ยมรองรับองค์
ระฆังและค่อจากองค์ระฆังเป็นบัลลังก์และปล้องไฉนรวมทั้งปลีออกโดยลำดับ รูปแบบ
สถูปนี้เป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ของศิลปะที่เรียกว่าศิลปะในสกุลช่างนครศรีธรรมราช ซึ่ง
สามารถกำหนดอายุได้ในราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 และได้มีการสืบเนื่องมาจนถึงยุค
สยามวงศ์หรือสมัยอยุธยาในราวพุทธศตวรรษที่ 20-23¹

จากการสำรวจของคณะวิจัย ณ บริเวณวัดศิรีวง ได้พบอิฐโบราณ
ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงถึงการปรากฏอยู่และอายุของสถูปที่ถูกทำลายไปก่อนหน้านี้ ผู้เฒ่า
ชาวบ้าน ได้ยืนยันว่าอิฐที่คณะวิจัยพบคืออิฐขององค์สถูปเก่าแก่จริง อิฐที่พบมีสภาพชำรุด
มีความกว้างวัดได้ 13 เซนติเมตร และหนา 6.5 เซนติเมตร เมื่อค้นคว้า อิฐมีร่องรอย
ส่วนผสมของเศษพืชในปริมาณสูง เช่น ข้าวเปลือกและฟาง จากการศึกษอิฐที่พบในวัด
ศิรีวงน่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบสถาปัตยกรรมของ
สถูปดังได้กล่าวมาแล้ว

นอกจากนี้ จากการตรวจสอบเอกสารโบราณทั้งด้านานเมืองนคร-
ศรีธรรมราชและพระนิพนธ์ไตร่ พบนอกสารทั้งสองชิ้นได้กล่าวถึงการมีบ้านมีเมือง
อยู่ในดินแดนที่ปัจจุบันเป็นอำเภอตานสกลมาอย่างช้านาน ซึ่งในเอกสารชิ้นแรกได้เรียกว่า
ตานสกล ส่วนเอกสารชิ้นที่สองเรียกว่า ตานสอเกว ในพระนิพนธ์ไตร่ได้กล่าวว่าเมื่อมี
ใช้กำหนดในเมื่อนครศรีธรรมราช พญาศรีธรรมโศกราชได้รับตั้งให้ย้ายบ้านเมื่อเข้าไป
อยู่ในป่าเพื่อหนีโรคระบาด โดยไปตั้งอยู่ที่ตานสอเกวดังนั้นหลักฐานทางโบราณคดีที่คณะ
วิจัยค้นพบที่วัดศิรีวง สามารถที่จะเป็นหลักฐานหนึ่งที่ยืนยันถึงการมีชุมชนโบราณในราว
พุทธศตวรรษที่ 20-23 ที่ชุมชนศิรีวงและอำเภอตานสกลได้มีความสัมพันธ์กับเมืองนครศรี-
ธรรมราชมาเป็นระยะเวลาช้านานในประวัติศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานด้านานและ
เอกสารหลายชิ้น

3) ชุมชนเริ่มแรกของชาวศิริวง

ชาวศิริวงในปัจจุบันได้มีสำนึกเกี่ยวกับการริเริ่มเข้ามาตั้งชุมชนของบรรพบุรุษของตนหลายกระแสแตกต่างกันไป กล่าวคือ

3.1) การเป็นคนหนีภัยจากเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งได้หนีเข้ามาอยู่ในเมืองเข้ามาอยู่ในป่าที่ทुरกันดาร ทำให้เข้ามาติดตามเอาตัวกลับไปไม่ได้ บางพวกหนีการศึกไกลไปถึงปลายงหรือบริเวณคันน้ำของคลองปง ซึ่งยังทुरกันดารที่เข้ามาและอำนาจของเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเข้าไปไม่ถึง

3.2) การที่คนย่านชาวเข้ามาสร้างวัด บริเวณชุมชนศิริวงเมื่อก่อนเป็นป่าทึบ มีชาวบ้านจากย่านชาวเข้ามาหาซื้อของไปทำนบชักปลา แต่มาเจอเจดีย์เก่าแก่ จึงได้สร้างวัดขึ้นบริเวณนั้น แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้มาอยู่มากนักในสมัยแรกเริ่ม

3.3) การหนีเข้ามาอยู่ป่าพร้อมกับพระพุทธรูป ชาวบ้านกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามานั้นมีไพร่หนีนาย แต่เป็นกลุ่มคนที่นำพระพุทธรูปสีหิงค์ที่ทางกรุงเทพมหานคร ขอมายังพระยานครมาเก็บซ่อนไว้

3.4) การเป็นทหารผ่านศึกแล้วได้รับการปูนบำเหน็จ ได้มีทหารที่ไปรบที่ไทรบุรีกลุ่มหนึ่งเมื่อชนะศึก ทางบ้านเมืองได้ปูนบำเหน็จโดยการมอบสัญญาบัตรให้เป็นภรรยาและที่ดินกว่า 400 ไร่ ที่ชุมชนศิริวงแห่งนี้พร้อมทั้งให้นามสกุลอีกด้วย จึงได้เกิดชุมชนขึ้น

3.5) การเป็นพวกหนีภัยของข้าศึก พม่าได้เข้ามายึดและจับคนเป็นเชลยการทำเครื่องหมายของเชลยนั้นคือการสักหน้า จึงมีกลุ่มคนได้หนีการศึกเพื่อจับเป็นเชลยนี้ ขึ้นมาอยู่บนที่ราบกลางหุบเขาที่ติดลมได้ยาก ซึ่งก็คือ กลุ่มคนที่ตั้งชุมชนศิริวงนั่นเอง

เรื่องราวของชุมชนในสมัยแรกเริ่มตั้งถิ่นฐานนั้น เป็นไปอย่างเลือนลางมากเพราะมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมาในชุมชนมีมากมายหลายกระแส และไม่มี การจดบันทึกไว้ ทำให้ยากแก่การศึกษาและสืบค้นถึงที่มาที่แท้จริงของบรรพบุรุษของชาวศิริวงในปัจจุบัน

ตระกูลของกลุ่มผู้ก่อตั้งชุมชนก็เช่นเดียวกันกับการก่อตั้งชุมชนคือ เป็นไปอย่างเลือนลางขาดความชัดเจน บางกระแสก็บอกเล่าต่อกันมาว่ามี 7 ตระกูลหลัก

ในขณะที่กระแสหนึ่งอ้างว่ามีมากกว่า 7 กระดุกที่เป็นกระดุกดั้งเดิมที่สุดที่เข้ามาก่อตั้งชุมชนศิริวงและเป็นบรรพบุรุษของชาวศิริวงในปัจจุบัน

ชุมชนศิริวงนี้ในอดีตชื่อว่าขุนน้ำ ซึ่งได้มาจากการที่มีทรัพยากรน้ำอย่างมากมายและตั้งอยู่บริเวณคันน้ำ ซึ่งชื่อนี้เป็นชื่อที่มีความหมายบอกถึงสภาพที่ตั้งของชุมชนศิริวงได้เป็นอย่างดี ส่วนคำว่าศิริวงนั้นได้ชื่อตามวัดซึ่งตั้งขึ้นภายหลัง

4) ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนศิริวงในสมัยดั้งเดิม มีลักษณะแตกต่างกับในสมัยปัจจุบันโดยมีตัวแปรสำคัญ คือ ประชากรที่เพิ่มขึ้น ธุรกิจการท่องเที่ยว และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยธรรมชาติ

สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนศิริวงในสมัยก่อนอุทกภัยครั้งใหญ่ในปี 2531 แตกต่างอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบัน คือแนวลำน้ำได้เปลี่ยนไป ในสมัยก่อนคลองใหญ่จะไหลผ่านทางด้านตะวันตกของวัดศิริวง หรือไหลผ่านกลางระหว่างวัดศิริวงกับบ้านเชิงตระ แล้วยกคลองใหญ่จะไปบรรจบกับคลองปงและไหลต่อไปเป็นคลองท่าดี

ทางด้านประชากรที่เพิ่มขึ้นของชุมชนทำให้มีการขยายเขตที่อยู่อาศัยจากสมัยก่อนมีจำนวนหลังคาเรือน 20 ครั้วเรือน กลายเป็น 700 ครั้วเรือน และประชากรประมาณ 2,600 คน เมื่อมีการสำรวจประชากรใน พ.ศ. 2542⁵ ครั้วเรือนที่เพิ่มขึ้นได้กระจายตัวอยู่ทั่วทั้งที่ราบหุบเขาของชุมชนศิริวง รวมถึงเชิงเขาบางบริเวณด้วย

ธุรกิจการท่องเที่ยวได้นำมาสู่การสร้างร้านอาหารและที่พักตากอากาศทำให้มีชาวบ้านบางส่วนของชุมชนได้ขยายการตั้งถิ่นฐานออกไปตามแนวลำคลองและเชิงเขาเพื่อให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวผู้จะเข้ามาใช้บริการ

ชาวบ้านยุคดั้งเดิมราว 60 ปีก่อนนั้น ได้ตั้งถิ่นฐานบ้านช่องเป็นกลุ่ม ๆ โดยเรียกว่าบ้าน ในสมัยนั้นมีเพียงไม่กี่บ้านและแต่ละบ้านมีเพียงไม่กี่ครัวเรือน ครัวเรือนหนึ่งมีประชากรประมาณ 5-7 คน และโดยรวมแล้วชุมชนนี้มีบ้านประมาณ 20 กว่าหลังคาเรือน หรือมีประชากรราว 100-140 คน

การตั้งกลุ่มบ้านนั้นจะตั้งใกล้กับลำคลองทั้งคลองใหญ่และคลองปงเพราะสะดวกในการใช้ทรัพยากรน้ำทั้งอุปโภค บริโภค จับสัตว์น้ำมาเป็นอาหารและจับปล่อยลงบนสายน้ำ ศิริวงสมัยนั้นมีบ้านทั้งหมด 5 บ้าน คือ

บ้านโนนา ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของคลองปงและบนฝั่งขวาของคลองใหญ่
บ้านโนนาคือบ้านที่ตั้งอยู่ใกล้กับท่าเรือของเรือเหินของคลองใหญ่

บ้านเชิงตระ ตั้งอยู่ฝั่งขวาของคลองใหญ่ ฝั่งเดียวกับบ้านโนนา

บ้านหวนอน ตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของคลองใหญ่และทางทิศใต้ของวัด

คีรีวง

บ้านใหญ่ ตั้งอยู่บนฝั่งซ้ายของคลองใหญ่และทางทิศเหนือของวัด

คีรีวง

บ้านวัดกลาง ตั้งอยู่บริเวณวัดกลางซึ่งเป็นวัดร้าง อยู่ทางทิศ
ตะวันออกของวัดคีรีวง

ต่อมาเมื่อชุมชนคีรีวงมีประชากรเพิ่มขึ้น และมีการปกครองท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทยเข้ามาบริหารงาน ชุมชนคีรีวงจึงถูกรวมไว้ให้อยู่ในพื้นที่ของตำบลท่าโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ประมาณ 8,173 ไร่ ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 9 บ้านคีรีวง และหมู่ที่ 10 บ้านคีรีธรรม ทั้ง 4 หมู่บ้านต่างตั้งชื่อให้คงคำว่าคีรีไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้รู้ว่ครั้งหนึ่งทั้ง 4 หมู่บ้านนี้ได้เคยมีชื่อเดียวกัน คือ คีรีวง⁹

5) โครงสร้างสังคม

โครงสร้างสังคม จะมีความหมายถึง การจัดระเบียบทางสังคม (Social Order) ในรูปแบบต่าง ๆ ทุกอย่างของมนุษย์ที่สามารถแยกออกมาได้ เช่น สถาบัน กลุ่ม กระบวนการ ฐานะทางสังคม ตลอดจนสถานภาพบทบาทและบรรทัดฐานทางสังคม

โครงสร้างสังคมสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคมได้ โดยเป็นกรอบของเหตุผลซึ่งหากพิจารณาความคิดว่าด้วยโครงสร้างสังคม ในฐานะเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สังคมแล้ว ความคิดดังกล่าวมีนัยสำคัญอยู่ 2 ประการที่เกี่ยวข้องกัน คือ¹⁰

ประการแรก แนวความคิดในการแยกแยะ (Differentiation) ออกเป็นกลุ่มหรือประเภทภายในสังคมที่ศึกษา เช่น ชนชั้น ชุมชน รัฐ และชาติพันธุ์ เป็นต้น

ประการที่สอง แนวคิดที่บ่งชี้ให้เห็นถึงพลังทางสังคมที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น การได้มาซึ่งปัจจัยการผลิต (Access to Means of Production)

เมื่อนำแนวความคิดและวิธีการวิเคราะห์สังคมโดยใช้โครงสร้างสังคมเป็นเครื่องมือมาใช้กับชุมชนคีรีวงแล้ว สามารถแยกพัฒนาการทางสังคมของคีรีวงได้ 3 ช่วงคือ

ช่วงแรก ราว 50 ปีที่แล้วขึ้นไป สามารถแยกแยะชนชั้นของผู้คนในคีรีวงได้เป็น 2 ชนชั้น คือ พระสงฆ์ และชาวสวน ชาวบ้านในชุมชนคีรีวงส่วนมากจะดำรงชีวิตด้วยการทำสวนบนที่ดินของตัวเอง โดยการจับจองที่ดินที่เป็นผืนป่าธรรมชาติแล้วทำการถากถางเพื่อปลูกพืชสวนนานาชนิดลงบนที่แปลงนั้น มิได้มีผู้นำที่มีที่ดินไปให้ผู้อื่นเช่าหรือเช่าจากผู้อื่นเพื่อทำกิน ทุกคนต่างมีอาชีพและที่ดินที่สามารถดูแลตนเองและครอบครัวได้อย่างไม่ลำบาก เมื่อได้ผลผลิตมาก็จะนำขึ้นเรือที่เรียกว่าเรือเหินล่องไปค้าขายตามล่องเพื่อนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนกับผลิตภัณฑ์อื่น โดยเฉพาะข้าวที่บริเวณปากแม่น้ำของอำวนครศรีธรรมราช โดยแต่ละครอบครัวก็จะมีเรือของตนเองในการดำเนินกิจกรรมอันนี้ อาจจะมีผู้รับจ้างขุดเรือเหินอยู่บ้างแต่มีในปริมาณที่น้อยมากและกระทำการแบบขอแรงและน้ำใจกันมากกว่ามิได้จริงซึ่งที่ต้องตอบแทนเป็นตัวเงินอย่างตายตัว ดังนั้นชนชั้นกลุ่มใหญ่ที่สุดของคีรีวงจึงเป็นชาวสวน

อีกชนชั้นหนึ่งคือ พระสงฆ์ โดยเฉพาะของวัดคีรีวง ชาวคีรีวงเป็นพุทธศาสนิกชนทั้งหมดและต่างรักและเคารพในตัวพระสงฆ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาสวัดคีรีวงสองรูปคือ หลวงพ่อขุนและหลวงพ่อเอื้อน ที่เป็นเจ้าอาวาสของวัดคีรีวงในช่วงแรกนี้ตามลำดับ

พลังทางสังคมที่ก่อให้เกิดการแยกแยะชนชั้นต่าง ๆ ดังกล่าว ในชุมชนคีรีวงจะพบว่ามีพลัง 2 อย่าง คือ พลังของระบบเครือญาติและพลังของระบบศาสนา

พลังอย่างแรกคือเป็นพลังที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับชุมชนคีรีวงตั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบัน ยิ่งในช่วงแรกนี้ พลังของระบบเครือญาติมีความเด่นชัดมากในสังคมคีรีวง พลังนี้ช่วยให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและแลกเปลี่ยนแรงงานโดยไม่ต้องพึ่งพาการจ้างงาน สถาปนิศาสตร์ของชุมชนคีรีวงที่มีเทือกเขาล้อมรอบเป็นดั่งปราการป้องกันมิให้ระบบทุนนิยมจากภายนอกเข้ามามีอิทธิพลมากนักในความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน และคนในชุมชนคีรีวงในช่วงนี้ทุกคนต่างมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติซึ่งกันและกันทั้งสิ้น สามารถนับญาติกันได้ทุกคน ดังนั้นระบบเครือญาติจึงเป็นดัง

หลังที่ขับเคลื่อนและดำรงชุมชนอยู่ได้โดยมีค้ำจุนการใช้เงินตราเข้ามาเกี่ยวข้อง การขอแรงในการทำงานใด ๆ ถือเป็นภาระที่ญาติ ๆ ทุกคนต้องช่วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการช่วยกันขึ้นเรือเหินลงน้ำเพื่อขนผักผลไม้ไปแลกข้าวแลกเกลือที่ปากแม่น้ำ ปูลูกบ้านใหม่ หรือแม้กระทั่งการช่วยกันสร้างสาธารณสมบัติ เช่น ท่อเรือของเรือเหินก็ใช้การขอแรงงานในระบบเครือญาติทั้งสิ้น

ส่วนพลังของระบบศาสนาที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ได้เป็นพลังหลักในการยึดเหนี่ยวคนในชุมชนเข้าไว้ด้วยกันให้เหนียวแน่นขึ้น ได้มีบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท และให้การศึกษาและกล่อมเกล่าจิตใจของชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านจะเคารพนับถือพระสงฆ์เป็นอย่างมากและจะส่งลูกหลานให้ไปอาศัยอยู่ที่วัด เพื่อเรียนหนังสือและปรนนิบัติพระและเมื่ออายุครบตามพระวินัยที่ให้บวชได้ก็จะบวชอยู่ที่วัดนั้น จากการที่พระสงฆ์ได้เป็นอาจารย์ของชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชน ดังนั้นเมื่อมีข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านที่ผู้ใหญ่ของชุมชนทั้งสองตกลงกันไม่ได้ จะต้องเข้าไปพบปะเพื่อให้พระเป็นผู้ตัดสินหรือแม้กระทั่งยกทรัพย์สินที่พิพาทนั้นให้เป็นพุทธบูชาถวายแด่วัด ไปเมื่อไม่สามารถตกลงในทรัพย์สินนั้น ๆ กันได้ สถาบันวัดหรือศาสนานี้มีคุณค่าด้านจิตใจต่อชาวบ้านเป็นอันมาก งานบุญและพิธีกรรมทางศาสนาถือเป็นกิจกรรมที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน หลักจารีตและศีลธรรมนั้นถือเป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ทุกคนต้องยึดถือไม่ว่าจะเป็นขณะลำดัด ทำสวน หรือดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน แม้กระนั้นก็ตามพลังของระบบนี้ยังต้องพึ่งพาเป็นอย่างสูงกับบารมีส่วนคนของผู้เป็นเจ้าอาวาสผู้เปรียบเสมือนผู้นำด้านจิตใจของคนในชุมชนอีกด้วย

ช่วงที่สอง ราว 16-50 ปีที่ผ่านมา สามารถแยกแยะชนชั้นของผู้คนในชุมชนศิริวงได้ออกเป็น 3 ชนชั้น คือ พระสงฆ์ ชาวสวน และผู้นำของการปกครองส่วนท้องถิ่น

ชนชั้นแรกนั้น ในชุมชนศิริวงถือว่าเป็นผู้ที่ต้องเคารพนับถือ มีลักษณะเป็นผู้นำทางจิตใจ พระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดศิริวงที่มีบทบาททางด้านนี้ชัดเจนในช่วงนี้ คือ พระครูนิเทศธรรมรัตน์

ชนชั้นที่สอง คือ ผู้ประกอบอาชีพทำสวน ปูลูกผักและผลไม้ รวมทั้งบางครั้งก็ทำประมงจับปลาและเป็นนายพรานล่าสัตว์เล็ก ๆ น้อย ๆ อีกด้วย ชนชั้นนี้ค้ำจุนที่ดินและทรัพยากรในการทำสวนเป็นของตนเองคงได้กล่าวแล้ว

ชนชั้นผู้นำของการปกครองส่วนท้องถิ่น ชนชั้นนี้ไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นแบบปัจจุบันทันด่วนในช่วงนี้ แต่ได้มีการพัฒนาการต่อเนื่องมาจากช่วงแรก และได้ถ่างบานอย่างมากในช่วงที่สองนี้ ในช่วงแรกนั้นผู้นำของชุมชนคือพระสงฆ์และผู้ใหญ่ที่เป็นคนแก่ที่เคารพนับถือกันในตระกูลหรือในชุมชน ที่จะเข้ามาจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่ในช่วงนี้ได้มีผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันที่ได้รับมอบหมายจากกระทรวงมหาดไทยให้เข้ามาดูแลประชาชน ได้มีบทบาทในชุมชนเด่นชัดมากขึ้น บุคคลในชนชั้นนี้ได้เริ่มจากผู้ที่มีความเคารพและเชื่อถือจากชาวบ้านมาแต่เดิม แล้วต่อมาจึงได้เข้ามารับตำแหน่งทางการปกครอง ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของประชากร มีอำนาจทางการปกครองและกฎหมายที่บ้านเมืองมอบให้ที่ชาวบ้านต้องเชื่อฟัง

ในช่วงนี้พลังทางสังคมในชุมชนคือพลังของ ประกอบด้วย พลังของระบบศาสนา พลังของระบบเครือญาติและพลังของระบบอุปถัมภ์

พลังของระบบศาสนาในช่วงเวลานี้ได้ลดลงเล็กน้อย กล่าวคืออำนาจในการพึ่งพาอาศัยในการตัดสินใจพิพาทหรือจัดการแก้ปัญหาของชุมชนนั้น ไม่ได้มีอย่างเด็ดขาดเหมือนดังช่วงแรก แต่ได้เน้นไปทางด้านรณรงค์ให้ชาวบ้านอยู่ในศีลธรรมอย่างเข้มแข็ง แต่ในภาพรวมด้านอื่น ๆ พลังของระบบนี้มิได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายแต่อย่างใด

พลังของระบบเครือญาติ ได้มีความต่อเนื่องในพลังอันนี้ในชุมชนนี้ อยู่เช่นเดิม

พลังของระบบอุปถัมภ์ สัมพันธ์กับชนชั้นของผู้นำทางการปกครองท้องถิ่น ผู้ซึ่งมีอำนาจทางการปกครองและกฎหมาย ทั้งได้รับความเคารพนับถือและเห็นชอบจากชาวบ้านในการดำรงตำแหน่ง พลังนี้เห็นได้ชัดในกรณีที่ผู้นำทางการปกครองท้องถิ่นต้องได้รับความเห็นชอบจากชาวบ้านในครั้งดำรงตำแหน่งและอำนาจที่ชนชั้นนี้มิต้องถูกใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านผู้สนับสนุนให้ผู้ปกครองนี้ขึ้นมาดำรงตำแหน่ง ซึ่งต่างพึ่งพาและอุปถัมภ์กันและกัน โดยตั้งอยู่บนการเอื้อประโยชน์ให้ทั่วถึงกัน เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในชุมชน

ช่วงที่สาม พัฒนาการช่วงนี้กำหนดอายุได้ราว 16 ปีมาแล้วหรือราว พ.ศ. 2529 จนถึงปัจจุบันในช่วงนี้เข้าสู่ยุคใหม่ของชุมชนคือวิวัฒนาการอย่างแท้จริง ซึ่งอาจ

จะแยกแยะชนชั้นในช่วงนี้ได้ 4 ชั้น คือ พระสงฆ์ ขาวสวน ผู้นำทางการปกครองท้องถิ่นและผู้ประกอบธุรกิจ

ชนชั้นพระ ได้แสดงบทบาทในชุมชนน้อยมากในช่วงนี้ อาจจะเนื่องด้วยมิได้มีเจ้าอาวาสวัดศิวัชที่มีบุคลิกลักษณะแบบเจ้าอาวาสยุคเก่า และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากทำให้บทบาทของพระลดลง

ขาวสวน คือ ผู้ที่ทำสวนสมรมบนที่ดินของตนเอง ยังคงเป็นชนชั้นที่เป็นพื้นฐานของสังคมของชุมชนศิวัช

ผู้นำทางการปกครองท้องถิ่น มีบทบาทเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากจนเข้ามาแทนที่บทบาทหน้าที่ของพระและผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนที่ผ่านมามากแล้ว ทั้งเรื่องตัดสินข้อพิพาท ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง บังคับใช้กฎหมาย ซึ่งในช่วงนี้มีการใช้ระบบกฎหมายขึ้นกว่าช่วงที่แล้ว ๆ มาเป็นอันมาก หากชาวบ้านไม่ยอมตกลงตามที่ผู้นำได้ไกล่เกลี่ยก็ต้องไปตกลงเรื่องทรัพย์สินที่เป็นปัญหากันที่โรงพัก หรือฟ้องศาล หากได้ยกทรัพย์สินให้กับวัดเหมือนเช่นเดิมไม่ ชนชั้นนี้ได้เติบโตขึ้นมีทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมไปถึงคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลต่าง ๆ อีกด้วย อันเรียกรวมได้ว่าเป็นนักการเมืองท้องถิ่น ที่มีหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของชาวบ้าน และบริหารเงินงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรจากส่วนกลางและเงินภาษีที่เก็บได้ในท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นชนชั้นที่เป็นพลังขับเคลื่อนและกระตุ้นการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสาธารณูปโภคต่าง ๆ การเกษตรกรรม หรือแม้แต่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน

ผู้ประกอบการ ในชุมชนศิวัชเริ่มมีการประกอบธุรกิจค้าขายมาตั้งแต่ช่วงที่สองแต่เป็นเพียงส่วนน้อยมาก เมื่อมาถึงช่วงนี้ธุรกิจต่าง ๆ ได้แบ่งบานมากขึ้น โดยจะเน้นไปที่การค้าขายและการบริการ อันเนื่องมาจากประชากรที่มากขึ้นทำให้เกิดความต้องการ ของสินค้าและบริการมากขึ้น ร้านค้าต่าง ๆ จึงมีเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการเจริญเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยวที่ความต้องการทั้งสินค้าและบริการ ยกตัวอย่างเช่น ที่พัก อาหาร มัคคุเทศก์ สินค้าของที่ระลึก เป็นต้น ทำให้เกิดผู้ที่ดำเนินธุรกิจด้านนี้มากขึ้น แม้ชนชั้นนี้จะทำธุรกิจค้าขายและบริการ แต่ก็มีได้ละทิ้งอาชีพขาวสวนแต่อย่างใด กล่าวคือ พ่อค้าที่ดำเนินธุรกิจของตนเองต่างก็มีสวนของตนเองเช่นกัน ชนชั้นนี้มีแนวโน้มจะขยายตัวเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

ส่วนพลังทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการแยกแยะส่วนต่าง ๆ ออกเป็นกลุ่ม ๆ ดังกล่าวในช่วงนี้ ประกอบด้วย พลังของระบบศาสนา พลังของระบบเครือญาติ และพลังของระบบอุปถัมภ์ เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้จะมีการประกอบธุรกิจมากขึ้น แต่ยังไม่ปรากฏกลุ่มนายทุนเข้าที่ดินที่สะสมทุนจากการลงทุนทางการค้ามาซื้อที่ดินหรือปล่อยเงินกู้ อย่างมโหฬารในชุมชนศิริวง

พลังของระบบศาสนานั้น เริ่มลดบทบาทลงสู่คนผูกพันกับวัดน้อยลง มีโรงเรียนและครูเข้ามาทำหน้าที่สอนหนังสือเด็กในชุมชนแทนวัดและพระ วัดจึงกลายเป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาที่มีได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อชุมชนอย่างเช่นในอดีตแต่อย่างใด

พลังของระบบเครือญาติ พลังอันนี้ได้เป็นพลังที่เป็นพื้นฐานของสังคมศิริวงทุกอย่างทุกกิจกรรมดังได้กล่าวแล้ว และในช่วงนี้พลังอันนี้ก็ยังคงมีบทบาทอย่างมากอยู่เช่นเดิม แม้มีแนวโน้มที่อาจจะเปลี่ยนไปในยุคต่อจากนี้เมื่อเด็กชาวศิริวงเริ่มออกไปทำงานและอยู่อาศัยต่างถิ่นมากขึ้น ระบบนี้สนับสนุนทั้งชนชั้นนักการเมืองหรือผู้นำที่จะชนะการเลือกตั้ง และผู้ประกอบการธุรกิจในชุมชน

พลังของระบบอุปถัมภ์เกี่ยวข้องกับชนชั้นนักการเมืองหรือผู้นำของการปกครองท้องถิ่น ที่ชาวศิริวงเรียกว่า "กลุ่มผู้นำชุมชน" และชนชั้นผู้ประกอบการ ธุรกิจ กล่าวคือ กลุ่มผู้นำต้องอาศัยการสนับสนุนเอื้อเฟื้อจากชาวบ้าน เครือญาติ และเพื่อนฝูงเพื่อให้ชนะการเลือกตั้ง และเมื่อได้ดำรงตำแหน่งแล้ว กลุ่มผู้นำต้องตั้งใจทำงานอย่างเต็มที่เพื่อเอื้อประโยชน์กลับคืนสู่กลุ่มผู้สนับสนุนอย่างทั่วถึง เหมือนดังเป็นการค้าตอบแทนและค่าอุปถัมภ์กันและกัน กลุ่มผู้ดำเนินธุรกิจก็เช่นกันต้องอาศัยการสนับสนุนและอุปถัมภ์จากชาวบ้าน เครือญาติ และเพื่อนฝูงในชุมชนเช่นกัน และต่างก็ต้องโอบอุ้มและพึ่งพากันและกันต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าชุมชนศิริวงมีพัฒนาการด้านโครงสร้างสังคมซึ่งหมายรวมถึงพลังต่าง ๆ ในสังคม ที่เป็นเอกลักษณ์อย่างยิ่ง ทำให้สังคมของชาวศิริวงซึ่งเป็นนามธรรมนั้นดำรงอยู่ได้แม้จะมีปัญหาและภัยพิบัติมาที่ครั้งก็ตาม

๑) ความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก

เนื่องจากคิริวงอยู่ในที่ราบระหว่างภูเขาที่มีหุบเขาโอบล้อมทุกด้าน ทำให้การเดินทางติดต่อสัมพันธ์หรือค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นไม่สะดวกนัก จึงอาจทำได้สองทางคือการเดินทางโดยเรือผ่านลำคลองและการเดินเท้าลัดเลาะไปตามหุบเขา

การเดินทางโดยการอาศัยเรือผ่านลำคลองนั้นนับว่าเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นอันหนึ่งของชุมชนคิริวงซึ่งใช้เรือที่เรียกกันว่า "เรือเหนื่อ" เรือประเภทนี้เป็นเรือที่ทำมาจากไม้ท่อนเคียวแล้วนำมาขุดให้เป็นร่องสำหรับที่นั่งและบรรทุกของเรือในลำเรือ

ชาวคิริวงติดต่อสัมพันธ์รวมถึงค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอกโดยอาศัยเรือมาเป็นระยะเวลาช้านาน ชุมชนที่ชาวคิริวงติดต่อเหล่านี้คือชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามแนวคลองซึ่งมีคันน้ำอยู่ใกล้คิริวง เช่น ชุมชนริมคลองกลาย และชุมชนริมแม่น้ำปากพอง เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้มีลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกับชุมชนคิริวงอย่างมากส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตออกมาแตกต่างกันไปด้วยซึ่งต่างก็ต้องการแลกเปลี่ยนผลผลิตที่แตกต่างกันนี้ให้สู่กันและกัน กล่าวคือ ชุมชนในที่ราบตอนล่างของแม่น้ำลำคลองที่ใกล้กับทะเลสามารถผลิตข้าวและเกลือเป็นจำนวนมากได้แต่ไม่สามารถผลิตผลไม้และผักบางชนิดซึ่งคิริวงผลิตได้ ในขณะที่ชุมชนคิริวงก็สามารถผลิตข้าวและเกลือด้วยตนเองได้ ดังนั้นการแลกเปลี่ยนและเกื้อกูลกันจึงเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับชุมชนดังกล่าว

การล่องเรือเหนื่อนี้โดยปกติชาวคิริวงจะมีเรือเป็นของตนเองเพื่อนำไว้ใช้ในการติดต่อแลกเปลี่ยนกับชุมชนด้านล่างโดยเฉพาะ การล่องจะนัดแนะกันแล้วไปกันเป็นกลุ่มเรือ โดยในขณะที่เรือเพิ่งออกจากคันน้ำก็จะใช้ไม้ดักเพราะน้ำไม่ลึกและยังมีหินเป็นอุปสรรคอยู่บางส่วน แต่เมื่อล่องลงไปถึงระดับน้ำที่ไม่สามารถดักได้แล้วก็จะใช้ไม้พายแจวเรือต่อไป เรือแต่ละลำนั้นโดยมากจะบรรทุกผักผลไม้จนเต็มลำเรือและมีคนประจำเรือที่คอยดูแลเรืออย่างน้อยสองคน อาจจะเป็นสามีภรรยาหรือครอบครัวเดียวกัน และเรือนั้นจะแบ่งเป็นห้องสำหรับหุงหาอาหารรวมทั้งหลับนอนด้วย ซึ่งนับเป็นเรือที่ทรงประสิทธิภาพ มีความคล่องตัวและเอนกประสงค์อย่างมาก

การแลกเปลี่ยนโดยเรือเหนื่อนั้นมิได้นำมาแค่สินค้าเท่านั้นแต่ยังนำมาสู่ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดแนบแน่นระหว่างชาวบ้านในชุมชนทั้งสองคือ ชุมชนคิริวงกับชุมชนที่อยู่ปลายลำน้ำหรือที่ชาวคิริวงเรียกว่าพวกในกับพวกนอก โดยเรียกตนเองว่า